

Izvještaj civilnog društva o kvaliteti nacionalnog strateškog okvira za jednakost, uključivanje i sudjelovanje Roma u Hrvatskoj

Izvještaj je pripremljen od strane Romske organizacije mladih Hrvatske (ROM HR) u konzorciju s Romskim resursnim centrom (RRC) i Marinom Horvat.

Izvještaj je pripremljen kao dio inicijative „[Pripremne akcije – Praćenje Romskog civilnog društva – Osnaživanje kapaciteta i učešća romskog i pro-romskog civilnog društva u praćenje i nadgledanju politika](#)“ provedene od konzorcija vođenim od strane Democracy Institute of Central European University, uključujući i European Roma Grassroots Organisations Network, Fundación Secretariado Gitano i European Roma Rights Centre. Što ne mora značiti da izvještaj predstavlja mišljenje konzorcija.

Inicijativa je financirana od strane EC Directorate-General Justice and Consumers temeljem ugovora o uslugama broj: JUST/2020/RPAA/PR/EQUA/0095. Podrška Europske komisije ne znači odobravanje sadržaja koji odražava samo stajališta autora i Komisija se ne može smatrati odgovornom za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njemu.

SADRŽAJ

SADRŽAJ	5
POPIS KRATICA I AKRONIMA	6
IZVRŠNI SAŽETAK	7
UVOD	9
1. SUDJELOVANJE	10
1.1. Sudjelovanje Roma u pripremi NP i AP	10
1.2. Sudjelovanje Roma u sudjelovanju praćenju i evaluaciji NP i AP	12
1.3. Sustav savjetovanja o politikama s civilnim društvom i drugim dionicima	14
1.4. Osnaživanje romskih zajednica na lokalnoj razini	15
1.5. Jačanje kapaciteta RCS	15
2. ZNAČAJNOST	17
2.1. Suzbijanje anticiganizma i diskriminacije	17
2.2. Obrazovanje	18
2.3. Zapošljavanje	19
2.4. Zdravstvo	20
2.5. Stanovanje, osnovne usluge i ekološka pravda	20
2.6. Socijalna zaštita	21
2.7. Socijalne usluge	21
2.8. Zaštita djece	21
2.9. Promicanje (svijesti) o romskoj kulturi, umjetnosti i tradiciji	22
3. OČEKIVANA UČINKOVITOST	24
3.1. Povezanost s domaćim i europskim politikama	24
3.2. Odgovornost za koordinaciju i praćenje NP i AP	24
3.3. Kvaliteta plana	25
3.4. Financiranje	25
3.5. Praćenje i evaluacija	25
3.6. Procjena očekivanje efikasnosti i održivosti	26
4. USKLAĐENOST S STRATEŠKIM OKVIROM EUROPSKE UNIJE ZA ROME	28
4.1. Odražavanje različitosti među Romima	28
4.2. Kombiniranje općeg i ciljano romskog pristupa	28
4.3. Korištenje instrumenata uvedenih temeljem preporukom Vijeća Europe	28
ZAKLJUČCI I PREPORUKE	30
REFERENCE	32
ANEKS: LISTA PROBLEMA I STANJA	34

POPIS KRATICA I AKRONIMA

AP	Akcijski plan za provedbu NP, za razdoblje od 2021 do 2022 godine
CMS	Centar za mirovne studije
Kali Sara	krovna organizacija Roma u RH – Savez Roma u RH „Kali Sara“
MZO	Ministarstvo znanosti i obrazovanja
NP	Nacionalni Plan za uključivanje Roma, za razdoblje od 2021 do 2027 godine
NS	Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013 do 2020 godine
OP	Operativni program nacionalne manjine za razdoblje od 2021-2024
RCM koalicija	Rom HR (Siniša-Senad Musić); RRC (Elizabet Takač) i Marina Horvat
RCS	romski civilni sektor
RH	Republika Hrvatska
RKT	Romska kontakt točka – Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH
ROM HR	Romska organizacija mladih Hrvatske
RRC	Romski resursni centar
VRNM	Vijeće romske nacionalne manjine

IZVRŠNI SAŽETAK

Nacionalni Plan za uključivanje Roma za razdoblje od 2021 do 2027 godine (NP)¹ i Akcijski plan za provedbu NP za razdoblje od 2021 do 2022 godine (AP)² su sveobuhvatniji i razvijeniji dokumenti od Nacionalne strategije za uključivanje Roma za razdoblje od 2013 do 2020 godine (NS)³. Glavni odlika NP i AP su podatci koji omogućuju mjerenje učinaka i pružaju nam temelje za postavljanje jasnih ciljeva. Prateći preporuke vanjske evaluacije NS⁴, više dionika su bili uključeni tijekom pripreme NP i AP, a također se povećao broj vladinih institucija i ministarstva zaduženih za provedbu aktivnosti. Za provedbu su alocirana sredstva iz europskih i domaćih izvora, te je budžet značajniji. Dodatno su osigurana sredstva kroz druge politike i dokumente kao što je npr. Operativni program nacionalne manjine za razdoblje od 2021-2024 (OP).⁵

Međusektorska suradnja je bila jedna od prepreka NS koja je vidljiva i u NP. Štoviše, mnoge mjere opisane u NP nemaju predviđene aktivnosti u AP, radi toga što je NP usvojen u zadnjem kvartalu 2021 godine, a kada su budžeti ministarstava i vladinih institucija već bili zatvoreni. U AP se u mnogim područjima prepoznaje se manjak financijskih sredstava za provođenje ciljanih aktivnosti za Rome. NP pruža okvir koji omogućava ministarstvima i vladinim institucijama osiguravanja financijskih sredstava za provođenje ciljanih aktivnosti za Rome, ali ta mogućnost ovisi o političkoj volji, a ne predstavlja obvezu.

NP ne predviđa specifičan plan za desegregaciju romskih naselja. Istovremeno segregacija je prepoznata u NP, u NP odražava se politički populizam koji se fokusira na poboljšanje uvjeta (okoliš, infrastruktura) u romskim naseljima. To znači da Romi neće biti uključeni u hrvatsko društvo, barem ne oni Romi koji žive upravo u tim romskim naseljima.

Sudjelovanje

Sudjelovanje Roma u kreiranju oba dokumenta bilo je planirano i dozvoljeno, ali radi nerazvijenog (slabog) romskog civilnog sektor (RCS), ta prilika nije bila u potpunosti iskorištena. Nerazvijenost RCS predstavljati će izazov i u provedbi NS i AP u onim aktivnostima gdje je AP-om, kao partner, predviđen RCS. Praćenje provedbe NP i AP je dobro postavljeno na papiru, ali svi romski članovi Povjerenstva za praćenje provedbe NP i AP dolaze iz krovne organizacije Roma u Hrvatskoj: Savez Roma u Hrvatskoj „Kali Sara“ (Kali Sara) ili su direktno povezani s Kali Sarom. Kali Sara je značajno financirana od strane Vlade Republike Hrvatske (RH), te stav RCM - koalicije je da je Kali Sara u sprezi s Vladom RH, te je kao takvu ne smatraju kao nevladinu organizaciju. Kako bi se poboljšalo sudjelovanje RCS potrebno se fokusirati na izgradnju kapaciteta istog, osigurati institucionalnu podršku i više izvora financiranja za nevladine romske udruge. Predviđene

---

¹ NP dostupan je na linku: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Nacionalni%20plan%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202021-2027.pdf>

² AP dostupan je na linku: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Akcijski%20plan%20za%20provedbu%20NPUR-a%20za%202021.%20i%202022..pdf>

³ NS dostupna je na linku: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf>

⁴ Vanjska evaluacija NS, Dr. Eben Friedman and Mr. Sc. Maja Horvat, travanj 2015, dostupna na linku: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Evaluacija%20Nacionalne%20strategije%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20RH.pdf>

⁵ Operativni program nacionalnih manjina za razdoblje 2021-2024, dostupan na linku: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Operativni%20programi%20nacionalnih%20manjina%20za%20razdoblje%202021.-2024..pdf>

aktivnosti za osnaživanje RCS u NP i AP su nedostatne te smatramo da će slabost RCS i u buduće ostati izazov.

Značajnost

Mnogi ciljevi su ambiciozno postavljeni i vjerojatno je da neće biti ostvareni usprkos tome da u neki područjima postoji pristup koji direktno cilja Rome. Svi zahtjevi vezani za područja su pokrivena NP. Jedan od zabrinjavajućih problema je da fali fokus na romsku djecu. U prošlom izvještaju romskog civilnog društva zamijetili smo da nema posebnih aktivnosti koje ciljaju romsku djecu u udomiteljskim obiteljima, nezbrinutu djecu u socijalnom sustavu i djecu posvojenu od ne-romskih obitelji. NP prepoznaje neke od navedenih problema, ali aktivnosti se nedovoljno odnose na tu skupinu djece. AP nema aktivnosti koje se odnose na izazov rezidencijalne segregacije kao ni na nezaposlenost Romkinja. Smatramo da propuštanje prilike da se kreira plan za rješavanje segregacije je najveća slabost NP i AP. Aktivnosti predviđeni u nekim područjima imati će utjecaj i na neka druga područja. Poboljšanje okolišnih i životnih uvjeta u romskim naseljima nalazi se pod područjem stambenog zbrinjavanja, ali za pretpostaviti je da će imati utjecaj i na zdravlje Roma. Takva povezanost nije prepoznata NP i AP. Međusektorska suradnja treba se poboljšati kako se ne bi mjerio utjecaj aktivnosti na jedno područje nego na sva područja na koja aktivnost utječe. Takav pristup bi mogao dovesti do povećanje izvora financiranja jedne aktivnosti. Štoviše potrebno je alocirati budžete odnosno osigurati financiranje za sve one aktivnosti koje nisu trenutno u AP, a predviđene su NP.

Očekivana učinkovitost

Snaga prošle NS kao i ovog NP nalazi se u praćenju provedbe i evaluaciji. Zabrinjavajući faktor je što su svi romski članovi Povjerenstva za praćenje provedbe NP i AP ujedno i članovi ili su povezani s Kali Sarom, koja je značajno financirana od strane Vlade RH. Takvo stanje bi moglo dovesti do nepravilnosti u radu. RKT (Romska kontakt točka: Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade RH) prikupio je sve potrebne informacije za izradu dokumenta visoke kvalitete. Osigurali su da je dokument usklađen sa svim domaćim i europskim pravilnicima i naputcima. Mnogi propusti uočeni za vrijeme provođenja NS su izbjegnuti u NP: Ovaj put indikatori mjere učinak, teret provođenja mjera je raspodijeljen i ukupni budžet je povećan. Barijera koja je spriječila RKT da izradi efikasniji dokument je limitirana mogućnost utjecaja na političku volju i aktivnu uključenost drugih dionika, posebice ministarstva i vladinih institucija. Radi toga su se morali osloniti na meke vještine poput dobre suradnje i kontinuirano pružanje informacija kao i podizanja svijesti između involviranih dionika. Osnaživanje RKT u smislu vođenja ostalih dionika osigurao bi efikasniji proces i dovelo bi do povećanja aktivnosti u AP.

Usklađenost s strateškim okvirom Europske unije za Rome

NP je u skladu s svim domaćim i europskim politikama i uputama, kao i s europskim okvirom i preporukama Vijeća Europe. Kombiniran je opći i ciljano romski pristup, ali u nekim područjima oslanjalo se na samo opći pristup koji je uglavnom lošiji od ciljano romskog pristupa, te radi taga moglo bi se ugroziti postizanje postavljenih ciljeva. Svako područje bi trebalo imati minimalno kombinirani pristup. Najbolji rezultati postignuti su u području obrazovanja koje ima najveći broj ciljano romskih aktivnosti. Dodatno, različitost romske zajednice je prepoznata NP, ali u mnogim područjima zamijećen je nedostatak aktivnosti koje ciljaju prepoznate grupe u nepovoljnom položaju unutar romske zajednice. Glavni razlog tome je što su budžeti ministarstava i vladinih institucija bili zaključani za vrijeme kreiranja i usvajanja NP i AP od strane Vlade RH.

UVOD

Nacionalni strateški okvir za Rome

NP je novi temeljni dokument za uključivanje Roma, koji predstavlja kontinuitet javnih politika RH koje ciljaju uključivanje Roma, koje su započele 2003 godine s usvajanjem Nacionalnog programa za Rome. Prijašnji temeljni dokument za uključivanje Roma bila je NS koja je se odnosila na razdoblje od 2013 do 2020 godine, dok novi dokument NP se odnosi na razdoblje od 2021 do 2027 godine. NP je usvojen kasnije nego što je to obično bila praksa. Naime svi prijašnji dokumenti za uključivanje Roma su usvojeni godinu dana prije perioda na koji su se odnosili, dok je NP usvojen u godini na koju se odnosi. NP je usvojen u lipnju 2021 godine. AP se odnosi na prve dvije godine provedbe NP odnosno na 2021 i 2022 godinu, a usvojen je istodobno kada i NP.

O ovom izvješću

Ovaj izvještaj napisan je od strane hrvatske RCM-koalicije čiji članovi su Siniša-Senad Musić (Romska organizacija mladih Hrvatske), Elizabet Takač (Romski resursni centar) i Marina Horvat (individualna stručnjakinja i izabrana općinska vijećnica općine Orehovica). Koordinator izvještaja je Siniša-Senad Musić koji je bio uključen i u prijašnje RCM-izvještaje. On je sudjelovao u stvaranju NP i AP i bio je član u prijašnjem sazivu Povjerenstva za praćenje provedbe NS i akcijskog plana za provedbu NS. Za vrijeme pripremanja izvješća napravljeni su ključni intervjui s relevantnim dionicima i članovima romskog civilnog društva.

Intervjuirani su dvije sobe iz Ureda pučke pravobraniteljice, jedna osoba iz ne-romske organizacije civilnog društva koja je sudjelovala u izradi AP i NP. Kroz pripremljena pitanja informacije su prikupljene od Ministarstva znanosti i obrazovanja (MZO). Intervjuirana je predstavnic Međimurske županije koja je predstavlja Zajednicu hrvatskih županija u grupi za izradu NP i AP. Ključni intervjui napravljeni su s dvije osobe iz RKT, temeljem dotičnog intervjua omogućeno nam je bolje shvaćanje NP i danjih planova. S RCS organizirali smo četiri fokus grupe od kojih su tri bile uživo, a jedna je bila on-line vođena od strane Siniše-Senada Musića. Ukupan je u fokus grupama sudjelovalo 25 sudionika.

Kroz intervjue i fokus grupe sudionici RCS odgovarali su veoma slično vezano uz izazove u provedbi, dok njihovo znanje o NP i AP bilo ograničeno činjenicom da nisu pročitali dokumente. Činjenica da mnogi naši ispitanici nisu pročitali temeljne dokumente za uključivanje Roma samo podupire zaključak o slabosti i manjku kapaciteta u RCS. Neformalne inicijative, male romske udruge i romski aktivisti ne razumiju važnost NP i AP, i cijeli proces vide kao politički proces. Drugi problem je da neki ključni dionici RCS nisu sudjelovali u fokus grupama, zato smo napravili dodatna 4 intervjua s takvim dionicima. Ponovno smo se susreli s istim problemom, a to je da niti oni nisu pročitali NP i AP, te je ta činjenica limitirala njihovo shvaćanje materije. Zato smo se odlučili na učestalu korespondenciju s njima u svrhu dobivanja potrebnih podataka, ali veoma često smo morali pojašnjavati naša pitanja i pružiti informacije oko sadržaja NP u dotičnim područjima.

Raznolikost romskog civilnog društva se poštivalo prilikom odabira ispitanika. Fokus grupe i telefonsko prikupljanje podataka napravljeno je s podjednakim brojem žena i muškaraca, sa manjim dominacijom žena. Sugovornici su dolazili iz različitih županija u Hrvatskoj: Primorsko-goranske županije, Istarske županije, Brodsko posavske županije, Osječko baranjske županije, Grada Zagreba i Međimurske županije. Planiran je intervju s predstavnicom Kali Sare i članovima Povjerenstva za praćenje provedbe NS i AP koji su također članovi Kali Sare ili su snažno povezani s tom organizacijom. Međutim, nakon poslani e-pošte i ostvarenih telefonskih poziva s predsjednicom Kali Sare, nismo primili nikakav odgovor.

1. SUDJELOVANJE

1.1. Sudjelovanje Roma u pripremi NP i AP

I prije samog početka procesa izrade NP i AP, RKT uključila je širu javnost i Rome u procese koji su uključivali aktivnosti na lokalnoj, regionalnoj i nacionalnoj razini (radne grupe, konzultacije). Naime proces prikupljanja i analiziranja podataka o provedbi NS, služio je kao temelj za stvaranje srednjoročno programskog dokumenta, koje je započelo 2016 godine⁶ s vanjskom evaluacijom, i nastavilo se sve do 2020 godine kroz aktivnosti RKT. Dodatno, uz vanjsku evaluaciju NS, RKT provela je tri značajna projekta kojima su prikupili potrebne podatke za stvaranje kvalitetnog NP:

- „Platforma za uspješnu provedbu NS“. RKT održala je četiri tematske radionice, ciljane rasprave s 68 sudionika na temu prioriteta područja unutar NS i odvojene rasprave s 16 romskih predstavnika na temu potreba i prioriteta Romkinja i djece. Rasprave koje su među ostalim odgovarale i na nalaze vanjske evaluacije, održane su s ciljem dostizanja zajedničkog rješenja između dionika na nacionalnoj razini, uključujući romsku zajednicu. Dotična rasprava nije samo rezultirala zajedničkim rješenjem, nego je postignut sporazum o temeljnim načelima za stvaranje novih temeljnih dokumenata za uključivanje Roma.
- „Nacionalna platforma za Rome“ RKT posvetila je posebnu pažnju da javnu diskusiju o prioritetima i ciljevima unutar strateških područja NS, s naglašavanjem stavova Roma i dionika uključenih u direktan rad s Romima. Unutar okvira istog projekta organizirana je nacionalna javna rasprava s 96 sudionika, četiri regionalne rasprave s 190 sudionika i dvije nacionalne rasprave s 39 sudionika (Romkinje i mladi Romi (pl)).
- „Uključivanje Roma u Hrvatsko društvo: istraživanje bazičnih podataka“⁷ – koje je bilo provedeno s ciljem uspostavljanja baze podataka za praćenje uspješnosti postojećih i budućih programskih dokumenata za uključivanje Roma. RKT pružila je sveobuhvatne analitičke početne pozicije pripadnika romske nacionalne manjine u RH, kao i kratkoročne i dugoročne potrebe romske zajednice u RH.

Povezano s istraživanjem pod točkom tri, RKT ugovorila je izradu dodatnih analiza s ciljem uspostavljanja sveobuhvatnih analitičkih polazišta za izradu NP. Rezultati dodatnih tematskih analiza objavljeni su u sljedećim publikacijama:

- Žene, mladi i djeca⁸
- Identitet, socijalna distanca i iskustvo diskriminacije⁹
- Obrazovanje i zapošljavanje¹⁰

---

⁶ Evaluacijski izvještaj NS dostupan na linku: <https://pravamanijina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Evaluacija%20Nacionalne%20strategije%20za%20ukljucivanje%20Roma%20u%20RH.pdf>

⁷ Uključivanje Roma u Hrvatsko društvo: istraživanje bazičnih podataka dostupno na linku: https://www.cms.hr/system/publication/pdf/108/Ukljucivanje_Roma_u_hrvatsko_dru_tvo_istra_ivanje_baznih_podataka.pdf

⁸ Publikacija dostupna na linku: <https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1vo%20-%20%C5%BEene,%20mladi%20i%20djeca.pdf>

⁹ Publikacija dostupna na linku: <https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20društvo-identitet,%20socijalna%20distanca%20i%20iskustvo%20diskriminacije.pdf>

¹⁰ Publikacija dostupna na linku: <https://pravamanijina.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20društvo-obrazovanje%20i%20zaposljavanje.pdf>

- Zdravstvena zaštita i socijalna skrb¹¹
- Prostorno uređenje, stanovanje i zaštita okoliša¹²

U Rujnu, 2020. godine, objavljen je javni poziv organizacijama civilnog društva i članovima akademske zajednice, za podnošenje prijedloga za imenovanje članova i zamjenika članova za radnu skupinu za pripremu NP i AP.¹³ Dvadeset mjesta je rezervirano za članove iz civilnog sektora (10 mjesta za članove i 10 mjesta za zamjenike članova. Od ukupnog broja rezerviranih mjesta za organizacije civilnog društva, 12 mjesta su rezervirana za Rome (6 člana i 6 zamjenika člana) i 4 mjesta su rezervirana za članove akademske zajednice (2 mjesta za člana i 2 mjesta za zamjenika člana). Samo su se dvije romske udruge prijavile na poziv (ROM HR i Kali Sara) – glavni razlog tome biti će objašnjen u nastavku teksta. Nakon isteka javnog poziva, imenovani su 46 člana i 43 zamjenika člana radne skupine za izradu drafta NP i AP. Uz predstavnike lokalnih i regionalnih vlasti, ministarstava, vladinih institucija i nezavisnih institucija, imenovano je 8 romskih članova (umjesto 12 za koje je mjesto bilo rezervirano javnim pozivom). Svi Romi koji su se prijavili bili su imenovani u radnu skupinu, sedam njih kao članovi (Jedan iz ROM HR-a i šest iz Kali Sare) i jedan kao zamjenik člana (iz ROM HR-a). Potrebno je napomenuti da je još jedan Rom sudjelovao u procesu kao vladini dužnosnik na poziciji direktora RKT. Svi izvještaji kao i proces izrade NP i AP dostupni su na službenoj stranici RKT.¹⁴

Od izabranih članova i zamjenika članova radne skupine, uspostavljene su dvije specijalizirane radne skupine, za prevenciju antiromskog rasizma i diskriminacije te za suzbijanje siromaštva, socijalne isključenosti i društvenog sudjelovanja Roma. Kako je Siniša-Senad Musić, koordinator ovog izvještaja, bio dio radne skupine, iz prve ruke govori kvalitetnom procesu u kojem je bilo dopušteno sudjelovanje drugih stručnjaka u svojstvu članova radnih skupina. Nakon završetka procesa podloženi NP i AP upućeni su na javnu raspravu u trajanju od jednog tjedna, što su mnogi dionici smatrali prekratkim rokom. Rezultat javne diskusije očitavao se kroz ukupno 6 primljenih komentara.¹⁵

Promatrajući sudjelovanje Roma u stvaranju NP i AP neke stvari se moraju naglasiti. RKT provela je vanjsku evaluaciju NS i eksternalizirao je istraživanje bazičnih podataka o Romima za efikasnu provedbu NS (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih romskih podataka). U ta dva procesa sudjelovalo je više od 5000 Roma, a prikupljeni podatci predstavljaju temelj svih poboljšanja novih strateških dokumenata za uključivanje Roma. RKT smatra da veliki broj Roma obuhvaćenim tim procesima ujedno predstavlja i visoku participaciju Roma u stvaranju NP i AP¹⁶. Istina je da je značajan broj Roma dao podatke, ali mi kao RCM-koalicija smatramo da takvo sudjelovanje ne može smatrati visokim odnosno značajnim sudjelovanjem. Može se vidjeti da RKT ulaže trud u te procese, međutim činjenica je romski civilni sektor nije uspio popuniti niti rezervirana mjesta temeljem javnog poziva za stvaranje radne skupine za izradu NP i AP.

Razlozi takve situacije su drugačije viđeni od različitih dionika. Za vrijeme intervjua neke romske organizacije su tvrdile da smatraju da je takav proces ispolitiziran, jer je velika

¹¹ Publikacija dostupna na linku:

<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C4%91enju%20i%20za%20za%C5%A1titu%20i%20socijalna%20skrb.pdf>

¹² Publikacija dostupna na linku: [https://ukljucivanje-](https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20prostorno%20ure%C4%91enje,%20stanovanje%20i%20za%C5%A1titu%20okoli%C5%A1a.pdf)

[roma.com/assets/other/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20prostorno%20ure%C4%91enje,%20stanovanje%20i%20za%C5%A1titu%20okoli%C5%A1a.pdf](https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20prostorno%20ure%C4%91enje,%20stanovanje%20i%20za%C5%A1titu%20okoli%C5%A1a.pdf)

¹³ Javni poziv dostupna na linku: <https://pravamanjina.gov.hr/vijesti/961>

¹⁴ Proces izrade NP I AP dostupni na linku: <https://pravamanjina.gov.hr/izrada-nacionalnog-plana-za-ukljucivanje-roma-2021-2027/973>

¹⁵ Rezultati javne diskusije dostupni na linku:

<https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=16535>

¹⁶ NP dostupan na linku: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Nacionalni%20plan%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202021-2027.pdf> (stranica 09 -11)

prednost dana Kali Sari. Druge organizacije izjavile su da njihovo znanje i njihovi kapaciteti im nisu dozvolili da se prijave na poziv. RKT smatra druge razloge kao uzrok, a to se nemogućnost organiziranja lokalnih i regionalnih aktivnosti zbog pandemije izazvane Kovid-19. Dok druge ne romske organizacije su izjavile da se problem mogao izbjeći da je poziv predvidio mogućnost prijavljivanje i neformalnih inicijativa i aktivista koji nisu dio romskih organizacija. Čini se da je postajao problem i u distribuciji odnosno vidljivosti informacija o pozivu, s obzirom da su neki romski aktivisti i male romske organizacije tvrdili da nisu niti znali za javni poziv. Mišljenja smo da je najveći problem u kapacitetu RCS, da je broj Roma na papiru mogao i biti veći, ali da bi i dalje rezultat bio isti. Takvo mišljenje temeljimo na poznavanju i prikupljanju informacija o/od romskog civilnog društva. RCS ima manje kapaciteta i mnogi individualci koji su dio RCS nemaju iskustva i znanja za aktivno sudjelovanje u izradi takvih dokumenata. Za vrijeme intervjua temeljem dobivenih informacija zaključili smo da preko 90% ispitanika nisu pročitali NP i AP i da ne shvaćaju važnost tih dokumenata. RCS vidi cijeli proces kao politički, a smatraju da dokumenti nemaju utjecaj te radi toga njihovo sudjelovanje u takvim procesima bi bilo beznačajno.

Sveukupno u procesu izrade dokumenta održana su tri sastanka radne skupine i po dva sastanka specijaliziranih radnih grupa. Gledajući zapisnike¹⁷ možemo lako možemo zamijetiti da su samo dvoje Roma sudjelovali na sastancima (Predsjednica Kali Sare and potpredsjednik ROM HR-a). Od ostalih 5 romskih članova imenovanih u radnu skupinu koji su bili predloženi od Kali Sare samo je jedan sudjelovao na jednom sastanku, dok drugi nisu sudjelovali niti na jednom sastanku. Upravo radi takve situacije RCM-koalicija smatra da povećanjem broja Roma u tim procesima ne bi nužno značilo i povećane kvalitete dokumenata. S ciljem osiguranja kvalitetnog sudjelovanja Roma, RKT mora izgraditi kapacitete kod RCS i romskih aktivista.

1.2. Sudjelovanje Roma u sudjelovanju praćenju i evaluaciji NP i AP

Praćenje

Dana 23. lipnja 2021. Vlada RH donijela je odluku o osnivanju Povjerenstva za praćenje provedbe NP-a. Hrvatska tu praksu ima od prvih politika za uključivanje Roma. Zadaće Povjerenstva uključuju sustavno praćenje i analizu provedbe NP-a na temelju izvješća tijela i/ili drugih relevantnih dionika, izradu preporuka, mišljenja, stručnih obrazloženja i smjernica za provedbu NP kao i pratećeg AP. Povjerenstvo je ovlašteno Vladi RH predlagati izmjene i dopune NP i AP, pratiti dinamiku i utrošak sredstava za provedbu mjera NP. Predsjednik Povjerenstva je potpredsjednik Vlade Republike Hrvatske Boris Milošević, potpredsjednik Povjerenstva je zastupnik romske nacionalne manjine u Hrvatskom saboru Veljko Kajtazi. Ta dva mjesta su rezervirana po funkciji. Uz predsjednika i potpredsjednika Povjerenstva ima još 14 članova, od kojih je sedam iz ministarstava, te još sedam iz romskog civilnog društva. Članovi romskog civilnog društva odabrani su na temelju javnog poziva RCP-a. Romi imaju većinu u odboru, a osim člana romskog civilnog društva, i jednog člana vlade, Alena Tahirija, ravnatelj RKT-a, izjašnjava se kao pripadnik romske nacionalne manjine. Što se tiče zapažanja RCS-a može se ustvrditi da je odluka o romskom članstvu izrazito politička jer su svi Romi članovi ovog odbora ili članovi ili duboko povezani s Kali Sarom. Među prijavljenima koji nisu odabrani bili su i predsjednik VRNM-a (Vijeće romske nacionalne manjine) - Zagreb, koordinator prethodnog i ovog RCM-a koji je imao iskustva u izradi NP-a, a bio je i član Povjerenstva dva ciklusa ranije. Informacija koju smo dobili od RKT-a je da je osnovano povjerenstvo za provjeru valjanosti kandidatura za članove Povjerenstva za praćenje provedbe NP-a. Članovi Povjerenstva bili su predstavnik Savjeta za nacionalne manjine, predstavnik Kabineta potpredsjednika Vlade RH i predsjednika Povjerenstva te predstavnik RKT. Zatražili smo informaciju o

---

¹⁷ Zapisnici s sastanka radnih grupa za razvoj NP I AP dostupni su na linku: <https://pravamanjina.gov.hr/izrada-nacionalnog-plana-za-ukljucivanje-roma-2021-2027/973>

kriterijima za imenovanje članova i o tome tko je predložio imenovane članove Povjerenstva za praćenje NP-a, ali do zaključenja ovog izvješća tu informaciju nismo dobili.

Evaluacija

U završnoj fazi izrade NP planira se provedba tzv. ex ante evaluacije kako bi se osiguralo neovisno stručno mišljenje da je NP što relevantniji i koherentniji. Stoga je u razdoblju od 29. siječnja 2021. do 12. veljače 2021. godine proveden interni postupak ex-ante evaluacije (od strane službenika funkcionalno neovisnih o službenicima koji su sudjelovali u izradi NP), pri čemu je bivši postupak prethodne evaluacije bio usmjeren na jedan dokument, treći nacrt prijedloga NP, koji je bio predmet evaluacije. Opći ciljevi ex-ante evaluacije bili su analizirati i ocijeniti opravdanost, relevantnost i koherentnost NP za uključivanje Roma i logiku njegove intervencije, kao i planirane načine praćenja provedbe i ishoda s ciljem donošenja ambicioznog ali izvedivog dokumenta s ostvarivim planiranim rezultatima. Izvješće o ex-ante ocjeni trećeg nacrta prijedloga NP dostupno je na službenim stranicama RKT-a.¹⁸ Među zaključcima navedene evaluacije posebno treba izdvojiti sljedeća dva zaključka:

1. „Pri izradi mjera NP-a i AP-a posebnu pozornost treba obratiti na njihov doprinos općem cilju <<Povećati učinkovit jednak pristup desegregiranom stanovanju i osnovnim uslugama>> budući da posebni ciljevi, sami po sebi, ne jamče djelovanje u smjeru desegregacije niti prijedlog poželjnih aktivnosti u okviru ovog razvojnog pravca ne isključuje ulaganja u segregirana naselja, ona se podrazumijevaju u kontekstu osiguranja osnovnih životnih uvjeta u razdoblju dok se ne steknu preduvjeti za inkluzivno stanovanje.

2. Prilikom izrade provedbenih dokumenata posebnu pozornost treba usmjeriti na horizontalni cilj <<Poticanje sudjelovanja kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje u javne institucije>>, ali i na sektorske ciljeve <<Učinkovit jednak pristup kvalitetnom i inkluzivnom obrazovanju >> i <<Učinkovit jednak pristup odgovarajućem desegregiranom stanovanju i osnovnim uslugama>> budući da u navedenim područjima nisu planirani strateški projekti. Prilikom izrade provedbenih dokumenata bit će potrebno voditi računa o razvojnim aspektima kao i pravcima u kojima se planiraju strateški projekti ograničenog dosega u odnosu na postavljene opće ciljeve dokumenta (prvenstveno područje zapošljavanja i zdravlje)

U 2024. godini, RKT je planirao ponoviti istraživanje o osnovnim podacima Roma za učinkovitu provedbu NS-a, (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: Istraživanje baznih podataka). Izvorni anketni upitnik studije osnovnih podataka bit će minimalno prilagođen kako bi se osigurala najveća moguća usporedivost s budućim studijama koje će se prevoditi u svrhu procjene učinkovitosti novog Okvira jednakosti EU. Ove će studije provesti Agencija Europske unije za temeljna prava kako bi se procijenila učinkovitost novog okvira EU-a za jednakost, uključivanje I sudjelovanje Roma. Srednjoročna evaluacija na razini EU planirana je 2025., a ex-post evaluacija 2028.. Na temelju iskustva s prethodnim istraživanjem osnovnih podataka o Romima I vanjske evaluacije NS-a s oko 5000 ispitanika, očekujemo slično visoko sudjelovanje u studijama koje dolaze. Drugi dio evaluacije očekuje se od strane Povjerenstva za praćenje provedbe NP-a gdje također imamo uključene Rome. Također, tijekom 2027. godine planira se vanjska evaluacija Nacionalnog plana za uključivanje Roma i pratećih provedbenih dokumenata kako bi se procijenio učinak provedbenih mjera na definirana područja intervencije.

Provedba

RKT planirala je financijski podržati romske udruge u provedbi nekih aktivnosti s fokusom na lokalne aktivnosti. Takvi pozivi trebali bi biti objavljeni i direktno vođeni od strane RKT, a ne preko Povjerenstva za praćenje provedbe NP. U slučaju da će takvi pozivi predviđati

---

¹⁸ Izvješće dostupno na linku: [IZVJEŠĆE O PRETHODNOM VREDNOVANJU NACIONALOG PLANA ZA UKLJUČIVANJE ROMA ZA RAZDOBLJE OD 2021. DO 2027. GODINE \(gov.hr\)](https://www.gov.hr/izvjesce-o-prethodnom-vrednovanju-nacionalnog-plana-za-ukljucivanje-roma-za-razdoblje-od-2021.-do-2027.-godine)

značajnu administraciju, tada će to predstavljati problem romskim organizacijama prilikom prijave. Istovremeno ako će se „veliki“ projekti dodijeliti malim organizacijama koje nemaju dovoljno iskustva, stvarni utjecaj neće biti vidljiv, zbog ograničenja tih manjih entiteta. Na RKT je da nađe način na koji će istovremeno pružiti potporu razvoju RCS i osigurati utjecaj financiranih projekata.

RCS je slabo razvijen i samo nekoliko romskih organizacija su bile sposobne se prijaviti na europske natječaje. Druge romske organizacije većinom ovise lokalnim manjim natječajima. Mnogi od njih suočavaju se s poteškoćama kada se radi o izvještavanju i administraciji, a sve radi manjka stabilnog financiranja i kontinuiteta provedbe projekata te radi neiskusnih zaposlenika. Jedna od mogućnosti jačanja RCS bila bi dodjela dodatnih financijskih sredstava romskim organizacijama u svrhu zapošljavanja iskusnih projektnih menadžera koji bi vjerojatno bili ne-Romi. Takvo partnerstvo je već razvijeno u većim romskim organizacijama. Kali Sara je primjerice suočena s manjkom ljudskih resursa te zapošljava značajan broj ne-Roma, pogotovo na pozicijama projektnim menadžera i koordinatora. Alternativno taj problem bi se mogao riješiti kroz sustavnu izgradnju kapaciteta unutar romskih organizacija u svrhu pripreme istih, kako bi ispunili uvjete i imali znanje za prijavu na značajnije europske fondove. Konačno, fondovi Europske unije mogli bi biti prilagođeniji financijskim kapacitetima i resursima romskih nevladinih organizacija.

1.3. Sustav savjetovanja o politikama s civilnim društvom i drugim dionicima

Proces konzultacija s Romima u vezi politika nije definiran NP. Od Roma se očekivalo da sudjeluju u procesu izrade NP i AP. Kada se postavljaju nove politike koje ciljaju direktno Rome, tada se rezultat djelomično zasniva na prethodnom zagovaranju od strane Roma, koje se temelji na predstavljanju potreba romske zajednice. I u ovom slučaju konzultirani su Romi. Međutim, čak i u takvim slučajevima postoje situacije kada se Romi odupiru takvim politikama.

Ovakav primjer vidljiv je u novoj aktivnosti temeljem koje MZO financira prijevoz romske djece iz segregiranog romskog naselja do obrazovnih institucija, s ciljem izbjegavanja segregacije u obrazovanju. Međutim, npr. u Slavonskom Brodu lokalni Romi su se suprotstavili ideji da se njihova djeca prevoze s autobusima do obrazovnih institucija koje su udaljeniji od onih koje njihova djeca trenutno pohađaju. Nova mjera je rezultat zagovaranja mnogih dionika poput UNICEF-a, Roma Education Fund-a, Kali Sare i drugih. Međutim generalno nisko obrazovanje Roma i niska participacija u civilnom sektoru isprepletено s drugim specifičnim lokalnim faktorima uzrokuju otpor Roma čak i prema mjerama koje su generalno dobre. Za svaku novu promjenu potrebno je vrijeme kako bi je ljudi, pa i Romi prihvatili. Isti se problem pojavio i prilikom provođenja mjera kako bi se povećao obuhvat Roma predškolskim obrazovanjem. Romski kurikulum u školama je također projekt dugoročnog zagovaranja, ali samo romska djeca u jednoj školi obrazuju se po modelu C (do završetka izvještaja broj se pe povećao, ali i dalje je veoma mali).

Drugi dokumenti poput Zakona o pravima nacionalnih manjina osiguravaju značajnu formu političkog sudjelovanja svim nacionalnim manjinama. Za očekivati je da bi Romi bili konzultirani za sve politike što mogu utjecati na njih. Međutim, mnoge politike nisu provjerene od strane izabranih romskih predstavnika i zbog toga njihova reakcija dolazi s zakašnjenjem, odnosno nakon što su politike počele imati negativan utjecaj na Rome. Postoje i primjeri gdje su reakcije i zagovarački naponi Roma bili prepoznati i prihvaćeni te su se politike i zakoni mijenjali. Romski predstavnici izabrani su u političkim procesima, ali mnogi od njih su i dalje dio RCS kroz članstvo ili vodstvo u nekim romskim organizacijama. Kada adresiramo ovu temu, moramo biti svjesni da postoje više od 200 romskih organizacija, a da ih nema više od dvanaest koje su aktivne, a mnoge od njih su dio Kali Sare koja prema mišljenju RCM-koalicije ne spada u sektor nevladinih organizacija. Tvrdimo da je u Hrvatskoj veoma teško razaznati RCS i pojedince koje pripadaju tom sektoru od romskih političara.

1.4. Osnaživanje romskih zajednica na lokalnoj razini

RKT vidi osnaživanje romske zajednice na lokalnoj razini kroz subvencioniranje i kroz rad (sastanci, radionice i treninzi) s Romima na lokalnoj i regionalnoj razini. To bi trebalo dovesti do osnaživanja lokalnih zajednica, osnaživanja RCS-a i pojedinaca Roma. Ove se aktivnosti provode već duže vrijeme kroz različite projekte, ali još uvijek postoji nedostatak kapaciteta u RCS-u, posebice u smislu aktivnih romskih udruga i obrazovanih pojedinaca koji rade kao stručnjaci u RCS-u. Osnaživanje Roma na lokalnoj razini dovest će do osnaživanja općenito, no za to nam je potreban kontinuirani proces obrazovanja i osigurani kanali financiranja romskih nevladinih organizacija. Osim izgradnje kapaciteta RCS-a, postoje i drugi zakoni i politike koji osiguravaju sudjelovanja Roma. Ipak, u Hrvatskoj nema dovoljno osnaženih, zainteresiranih i obrazovanih Roma koji bi zauzeli mjesta rezervirana za Rome. Romi nisu popunili sva mjesta koja su im bila namijenjena u radnoj skupini za izradu NP i AP, a mnoge romske udruge zapošljavaju ne-Rome na stručna mjesta, a ponegdje nisu izabrani romski predstavnici na lokalnoj razini jer se nitko od Roma nije kandidirao za položaj. Intervjuirana osoba iz Međimurske županije također je rekla da potrebe Roma nisu iste u svakom mjestu te da ne vidi kako jedan Akcijski plan može pokriti različite i specifične potrebe Roma na lokalitetima. RCM-koalicija smatra da lokalni i regionalni akcijski planovi trebaju biti obaveza, a ne preporuka te da se ta obaveza treba provoditi za sve sredine u kojima živi veći broj Roma. Kroz lokalni akcijski plan potrebno je postaviti specifične ciljeve temeljene na specifičnim potrebama i podržati ih financijskim sredstvima kako bi se romska zajednica aktivirala i osnažila.

1.5. Jačanje kapaciteta RCS

NP predviđa educirati i pripremiti romske udruge za prijavu na različite vrste otvorenih poziva za financiranje njihovih aktivnosti u različitim područjima kao što je sport. NRSF također uključuje mogućnost partnerstva s civilnim sektorom u nekim aktivnostima koje provode oni ili druga institucionalna tijela. NS predviđa tri aktivnosti pri čemu planiraju sklopiti partnerstvo s organizacijama iz civilnog sektora za provedbu aktivnosti. Uz to predlažu Kali Saru kao partnera u jednoj aktivnosti i ROM HR u dvije aktivnosti. Za neke aktivnosti su predložili partnerstva, ali partneri nisu imenovani, pa postoji mogućnost da se nevladin sektor više uključi u provedbu aktivnosti. RKT također ima proračun kojim upravlja Povjerenstvo za praćenje provedbe NP i AP. Temeljem proračuna financira se prijavitelje koji se prijave za financiranje na temelju kriterija koje je izradilo isto Povjerenstvo. Na temelju kriterija, organizacije i ustanove mogu aplicirati za financijsku potporu za pripremu projekata financiranih iz EU fondova u kojima su ciljna skupina Romi i projekata s ciljem poboljšanja okoliša u romskim naseljima. Osigurana je i financijska potpora za manifestacije na nacionalnoj razini, za obrazovanje na svim razinama uključujući obrazovanje odraslih i osiguranje prava Roma.

Općenito, NP predlaže različite vrste pomoći u izgradnji civilnog društva, ali u praksi smo zabrinuti hoće li to uspjeti. Mnogi pozivi usmjereni na romske udruge su potpore manjeg obima i više-manje svaki put se iste udruge prijavljuju i dobivaju ta sredstva. U Hrvatskoj nema toliko poziva koji su usmjereni samo na romske udruge, a oni koji su usmjereni samo na romske udruge su mali. U umjetnosti i kulturi, primjerice, maksimum je 7.000 HRK (cca. 910 EUR). Savjet nacionalnih manjina osigurava sredstva na koja mogu aplicirati romske udruge. Međutim, romske udruge nisu bile uspješne u natjecanju za ta sredstva u odnosu na druge udruge civilnog društva koje imaju više kapaciteta. Kako bi neke romske udruge došle do tih sredstava, sada postoji neformalna praksa da se dio tih sredstava rezervira samo za romske udruge. Lokalne samouprave daju malu financijsku pomoć romskim udrugama, a to je posebno za romske manifestacije poput Svjetskog dana Roma ili sličnih događanja. Vrlo veliki dio tih sredstava ide udruzi Kali Sara odnosno udrugama koje su članice Kali Sare.

U Hrvatskoj sve manjinske krovne organizacije pripadaju civilnom sektoru u viđene su kao nevladine organizacije. U tom smislu Kali Sara pripada civilnom društvu jer ima pravni status udruge. Međutim nevladine romske i ne-romske organizacije smatraju

problematičnim poziciju krovnih manjinskih organizacije, radi njihove povezanosti s politikom i zato što imaju povlaštenu poziciju u odnosu na druge nevladine organizacije iz civilnog sektora. Sve one su povezane s manjinskim članovima parlamenta kao što je i Kali Sara povezana s romskim članom parlamenta, koji nije službeno predstavnik Kali Sare, ali je ipak čovjek iz sjene koji upravlja organizacijom. U ovom izvještaju odlučili smo da Kali Sara se ne može smatrati nevladinom organizacijom, radi velike financijske ovisnosti i financiranja od Vlade RH. (*Financijski izvještaji Kali Sare za 2021 godinu, prikazuju totalni priljev od =7.530.525 HRK (Približno 1 milion Eura), a donacija iz državnog budžeta iznosi =6.3563.801 HRK (približno 900.000 EUR)*). Financijsko izvješće koje se odnosi na prethodnu godinu (2020) prikazuje još manju razliku između ukupnog priljeva i priljeva iz državnog budžeta. Veoma je važno da čitatelji razumiju poziciju Kali Sare kao krovne manjinske organizacije, u svrhu razumijevanje sudjelovanja RCS u stvaranju, praćenju i provedbi NS. Ako bi se krovna manjinska organizacija smatrala djelom sektora nevladinih organizacija to bi moglo dovesti do pogrešne percepcije čitatelja.

Romski civilni sektor je veoma slab, i treba bazični trening o tome kako raditi u civilnom društvu, te mu je potrebno omogućiti institucionalne podršku kakvu ima Kali Sara od strane Vlade RH kroz političku povezanost. RKT je svjesna ove situacije i NP zaziva stabilno financiranje RCS, međutim AP ne sadrži dovoljan broj aktivnosti temeljem kojih bi se ostvario cilj vezan za izgrađivanje kapaciteta u RCS. Smatramo da NP pruža više mogućnosti romskim udrugama nego prijašnja NS, ali bez dobrog plana za ostvarivanje institucionalne financijske podrške i ciljanog izgrađivanja kapaciteta različitih organizacija u nevladinom sektoru, ne može se očekivati postizanje stabilnog i efikasnog nevladinog romskog sektora u Hrvatskoj. Autori ovog izvještaja, ROM HR, RRC i Marina Horvat imali su loša iskustva rada u civilnom sektoru. Mnogi mladi Romi ušli su u RCS, ali samo nekoliko njih se zadržalo dovoljno dugo da nauče osnove rada u udrugama, a još manji broj je naučio pisati projektne prijedloge i provoditi projekte. Radi nesigurnih primanja i političke uključenosti RCS, veoma brzo mladi i obrazovani Romi napuštaju civilni sektor i pronalaze posao u drugim sektorima. Neki od njih povremeno rade u civilnom sektoru u vrijeme kada imaju financijsku korist od toga, ali takva praksa ne stvara romske profesionalce u civilnom sektoru. Kako bi imali jaki RCS koji bi se mogao natjecati za dostupna sredstva i posebno za dostupne institucionalne podrške, a koji je istovremeno neovisan od Vlade RH, mora se osigurati dugoročno obrazovanje koja posebno cilja mlade Romkinje i Rome koji pripadaju RCS, te osigurati financijska sredstva za te udruge. Jedan od dobrih načina kako bi se to moglo osigurati je kroz plaćeno stažiranje mladih Roma u civilnom sektoru.

2. ZNAČAJNOST

2.1. Suzbijanje anticiganizma i diskriminacije

Romi u Hrvatskoj jedna su od najdiskriminiranijih skupina. Istraživanje o osnovnim podacima o Romima za učinkovitu provedbu NS (Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: Istraživanje baznih podataka) pokazalo je da je osjećaj diskriminacije među Romima značajan (23% Roma reklo je da je osjećalo diskriminaciju godinu dana prije istraživanje se odvijalo)¹⁹. Istraživanje iz 2016. godine koje je provela FRA (Fundamental right agency of European Union) pokazalo je čak i veću brojku (37% Roma izjavilo je da su se osjećali diskriminiranima u posljednjoj godini prije istraživanja). Istraživanje ureda pravobraniteljice među većinskim stanovništvom iz 2016. pokazalo je da 48% podržava tvrdnju da Romi žive od socijalnih naknada i da ne žele raditi, dok 27% kaže da će Romi zaposleni u uslužnom sektoru rezultirati smanjenjem klijenata²⁰. Samo u posljednja dva mjeseca svjedoci smo nekoliko slučajeva otvorene diskriminacije Roma. Jedan noćni bar u Međimurskoj županiji otvoreno je na društvenim mrežama objavio kako je Romima zabranjen ulaz. Nedugo nakon toga, na društvenim mrežama oglasio se i promotor jednog koncerta kako bi podijelio informaciju na društvenim mrežama da Romima neće biti prodane ulaznice za koncert.²¹ Predsjednik Hrvatske ustvrdio je da su Romi povezani sa poslovima sa smećem. Velika je medijska pozornost je posvećena tome jer je romski zastupnik reagirao te su se počeli prozivati preko medija.²² Osjećaj diskriminacije među Romima često je vezan uz zapošljavanje, no moramo biti svjesni da mnogi Romi ne prepoznaju diskriminaciju kada se suoče s takvim praksama. Segregaciju vidimo kao jednu od posljedica anticiganizma, a rezidencijalnu i obrazovnu segregaciju kao jednu od najvećih prepreka za uključivanje Roma u društvo. Istraživanje baznih podataka o Romima također je pokazalo da diskriminacija nije ista u svakoj regiji te da je najveća diskriminacija u sjevernoj Hrvatskoj. Dva značajna ishoda ovog istraživanja pokazuju da je 16,9% ispitanika bilo žrtvama zločina iz mržnje, a 18,9% je bilo diskriminirano od strane policije.

NP predviđa sljedeće mjere za borbu protiv anticiganizma i diskriminacije:

- Smanjenje broja Roma koji doživljavaju diskriminaciju i zločine iz mržnje.
- Poticanje integrativnih procesa i jačanje socijalne kohezije između romske i većinske populacije

U ovom području Ured pučke pravobraniteljice i CMS (Centar za mirovne studije) navode da su osnovni podaci dovoljni, a mjere i postavljene ispravno, ali da su aktivnosti postavljene u AP and NP nedostatne. Ured pučke pravobraniteljice prvi je put sudjelovao u izradi NP i rekao da vidi napredak u procesima izrade NP. Ured pučke pravobraniteljice također je naveo da trenutne aktivnosti vide kao izraz onoga što je već osigurano u glavnim politikama i zakonima. Osim ovih politika, bio bi potreban pristup usmjereniji na Rome kako bi se na odgovarajući način pozabavilo romskim zajednicama.

---

¹⁹ Podatci dostupni na linku: <https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20društvo-identitet,%20socijalna%20distanca%20i%20iskustvo%20diskriminacije.pdf>; (stranica 129)

²⁰ Specifični podatci iz raznih istraživanja dostupni su u NP, poglavlje diskriminacije, stranica 39: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Nacionalni%20plan%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202021-2027.pdf>

²¹ Za ova dva primjera ne možemo prikazati link, jer ljudi koji su objavili ovaj sadržaj stavili su to na Facebook priču, koja se briše nakon 24 sata. Ali jedna od autora ovog izvješća, Marina Horvat, napravila je snimku te priče i prijavila Informativnom pravnom centru, koji radi slučaj na temelju te slike. Također dobili smo informaciju da Ured pučke pravobraniteljice također radi na tom slučaju.

²² Tema je jedno vrijeme bila stalna vijest u medijima. Jedan od članaka dostupan je na linku: <https://net.hr/danas/hrvatska/milanovic-o-mjerama-stednje-ako-cete-staviti-klimu-na-25-onda-je-radije-prodajte-romima-1d84ca84-0e67-11ed-9248-0a6cae356b10>

Također, Ured je upozorio da se prilikom diskriminacije Roma ne treba baviti samo žrtvama, već i počiniteljima koji dolaze iz većinskog društva. Ključno je napomenuti da ne samo Ured pučke pravobraniteljice dijeli ovo stajalište nego i CMS. CMS je također sudjelovao u procesu stvaranja NP i AP ali njihovi prijedlozi aktivnosti za područje borbe protiv anticiganizma i diskriminacije nisu prihvaćeni. Većina predloženih aktivnosti bila je usmjerena na većinsko stanovništvo. Neke predložene aktivnosti CMS-a koje nisu ušle u NP bile su:

- Informiranje i osvještavanje poslodavaca, socijalnih radnika, zdravstvenih radnika, prosvjetnih radnika, iznajmljivača i pružatelja roba i usluga u zajednicama u kojima žive Romi o štetnosti diskriminacije i njenoj zabrani.
- Informiranje i podizanje svijesti većinskog stanovništva o zakonskim odredbama koje se tiču zločina iz mržnje.
- Provedba lokalnih kampanja i aktivnosti podizanja svijesti u zajednicama u kojima ili u blizini kojih Romi žive.
- Kampanje usmjerene prema poslodavcima koji posluju u područjima gdje žive Romi.
- Povećati dostupnost i kvalitetu socijalne skrbi povećanjem ljudskih kapaciteta centara za socijalnu skrb nadležnih za područja na kojima žive Romi.

CMS je za ovo područje osigurao više od 20 aktivnosti.

2.2. Obrazovanje

Obrazovanje je područje gdje smo vidjeli najveći napredak kada su u pitanju Romi u Hrvatskoj. Uspoređujući posljednju NS-u s NP-om, većina mjera i ciljeva je ista, ali velika je razlika u tome što sada imamo početne vrijednosti i ciljane vrijednosti koje treba postići. Novi NP prepoznaje segregaciju i pruža mjere za njeno smanjenje, iako smatramo da bi mjere u tim posebnim područjima trebale biti strukturiranje i konkretnije. Glavni problem u obrazovanju i dalje je segregirano obrazovanje, jaz u obrazovnim rezultatima između Roma i njihovih ne-romskih vršnjaka te činjenica da je samo 31% Roma u dobi između 15 i 18 godina dio obrazovnog sustava²³. Pod obrazovnim područjem možemo pronaći pet glavnih mjera u NP-u:

- Smanjenje udjela romske djece koja pohađaju obvezni predškolski program/osnovnoškolsko obrazovanje u skupinama/razredima u kojima su većina ili sva djeca romske nacionalnosti.
- Smanjenje jaza u sudjelovanju romske i ne-romske djece u predškolskom obrazovanju
- Smanjenje jaza u završetku srednjeg obrazovanja između romske i ne-romske omladine
- Povećanje udjela mladih Roma u visokom obrazovanju
- Povećanje udjela odraslih Roma u programima osposobljavanja i programa razvoja.

Jedno od najkritičnijih područja u obrazovanju je obrazovna segregacija, koja je usko povezana sa rezidencijalnom segregacijom. Ova veza je dobro objašnjena u publikaciji Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – zapošljavanje i obrazovanje.²⁴

Jedna od aktivnosti je prijevoz romske djece u različite škole ili vrtiće iz segregiranih naselja. Ovo je novost je rezultat dugogodišnjeg zagovaranja. Novi AP predviđa financijska

---

²³ NP, poglavlje: Obrazovanje, stranica 28:

<https://pravamanijina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Nacionalni%20plan%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202021-2027.pdf>

²⁴ Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – Obrazovanje i zapošljavanje, Dunja Potočnik, Darja Maslić Seršić, Nenad Karajić, stranica 179 dostupno na linku:

<https://pravamanijina.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20drustvo-obrazovanje%20i%20zaposljavanje.pdf>

sredstva za prijevoz romske djece. Druga mjera je besplatan vrtić i ova mjera je na snazi već duže vrijeme. No, već sada možemo vidjeti da u nekim sredinama Romi ne žele da im se djeca voze u drugu odgojno-obrazovnu ustanovu, kao što je slučaj s gore navedenim gradom Slavonskim Brodom. Ovo bi mogla biti prilika za poseban poziv romskim udrugama za rad s romskom zajednicom, a posebno roditeljima Romima na podizanju svijesti o prednostima integriranog obrazovanja. Financiranje prijevoza je dobar smjer, no potrebne su dodatne aktivnosti kako bi se obrazovni ishodi Roma dalje razvijali. U razgovoru s romskim studentima i romskim civilnim sektorom uspjeli smo definirati jedan problem kojim se NP nije pozabavio. Mnogi Romi obrazuju se po posebnim programima koje propisuje nadležno ministarstvo u pogledu broja djece koja mogu biti smještena u istom razredu. U slučaju Roma koji su u posebnim programima smješteni u odvojene učionice, ovo se ograničenje ne poštuje, što znači da se u istu prostoriju stavlja više učenika nego što je dopušteno pravilnikom. Dodatni izazov je što studenti koji završe poseban program nemaju daljnji put u karijeri. To implicira da ovi učenici nemaju priliku nastaviti školovanje tj. u gimnazijama. Iz perspektive roditelja, neromski roditelji ne žele da im se djeca daju u isti razred s Romima. Ne samo zbog diskriminacije Roma već i zbog činjenice da su roditelji koji nisu Romi svjesni da je u romskim razredima kvaliteta obrazovanja znatno niža. RCS smatra da su ovi problemi povezani, ali relevantno istraživanje nije provedeno, te je ovaj problem ostao neotkriven i nije bio na meti NP-a

2.3. Zapošljavanje

Područje zapošljavanja Roma je u novom NP-u opisano kao jedno od područja gdje smo imali pomake, posebno u nekim regionalnim područjima u Hrvatskoj. U prethodnom alternativnom izvještaju romskog civilnog društva (Roma Civil Monitoring report) ta su poboljšanja objašnjena kao rezultat nedostatka radne snage na tržištu rada uzrokovanog iseljavanjem stanovništva iz Hrvatske. Glavni problem pri zapošljavanju Roma bio je i ostao nizak stupanj obrazovanja povezan sa siromaštvom, socijalna distanca i segregacija²⁵. Također treba naglasiti da je najveći broj Roma koji doživljavaju diskriminaciju doživio diskriminaciju u području zapošljavanja²⁶. Pod zapošljavanjem nalazimo tri glavne mjere definirane novim NP:

- Smanjenje jaza u zapošljavanju između Roma i ne-Roma.
- Smanjenje rodnog jaza u zapošljavanju.
- Smanjenje jaza između romske NEET populacije i NEET populacije unutar opće populacije mladih.

Podaci predstavljeni u novom NP pokazuju da 41% Roma u radnoj dobi nije bilo zaposleno niti jednom u životu. Kod Romkinja postotak je veći i iznosi 58%,

a kod Roma 25%²⁷. Kada usporedimo aktivnosti prethodne NS i novog NP vidimo da su mjere gotovo iste. Veću razliku vidimo u aktivnosti provedbe projekta JUPI ZA koji je usmjeren na mlade Rome iz NEET skupine. Nemamo aktivnosti za mjeru dva koja se bavi rodnom razlikom u (ne)zaposlenosti.

---

²⁵ Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – Obrazovanje i zapošljavanje, Dunja Potočnik, Darja Maslić Seršić, Nenad Karajić, stranica 20 dostupno na linku <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20drustvo-obrazovanje%20i%20zaposljavanje.pdf>

²⁶ Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – Identitet, socijalna distanca i iskustvo diskriminacije; Nikola Rašić, Danijela Lucić, Branka Galić, Nenad Karajić, stranica 153, dostupno na: <https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20drustvo-identitet,%20socijalna%20distanca%20i%20iskustvo%20diskriminacije.pdf>

²⁷ Podatci dostupni na linku (od 121 stranice): <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20istra%C5%BEivanje%20baznih%20podataka.pdf>

2.4. Zdravstvo

Zdravstvo je područje koje se najmanje pažnje posvećuje kada je riječ o politikama uključivanja Roma, a taj se trend također odražava u NP-u i AP-u. Istraživanje pokazuje da je očekivani životni vijek Roma u Hrvatskoj i do 20 godina kraći od prosječnog životnog vijeka u Hrvatskoj.²⁸ Ne prikupljaju se izdvojeni podaci za Rome na ovom području. Tijekom fokusnih grupa namjeravali smo pronaći razlog iza ovih izazova. Postoje sporadični primjeri kao što su da neki Romi nemaju zdravstveno osiguranje i suočavaju se s diskriminacijom u zdravstvenoj zaštiti itd. Međutim, najnovija istraživanja pokazuju da siromaštvo, segregacija (uvjeti života) i obrazovanje uzrokuju ove probleme.²⁹ Nekoliko je drugih čimbenika koji su povezani s problematičnim zdravstvenim stanjem romskih zajednica. Na primjer, neprikladni uvjeti stanovanja, nedostatak pristupa osnovnim komunalnim uslugama, nedostatak odvoza smeća iz naselja, nezadovoljavajuće prehrambene navike koje proizlaze iz siromaštva, nedostatak obrazovanja o zdravlju i njegovoj važnosti. Samo je jedna aktivnost (priprema za sustavno praćenje zdravlja Roma) predviđena u području zdravstva AP, a koju provodi RKT uz EU fondova JUP ZDRAV. U ove dvije godine predviđanja su da će samo pripremiti ovaj projekt i sklopiti partnerstvo s HZJZ-om (Hrvatski zavod za javno zdravstvo). Ovim projektom provodit će se istraživanja vezana uz zdravlje Roma, boriti se protiv diskriminacije u području zdravstva, podizati svijest romske zajednice o prevenciji. RCM-koalicija smatra da samo jedna aktivnost koja se bavi zdravstvenom zaštitom Roma neće biti adekvatna te da novi Akcijski plan za sljedeće razdoblje treba uključiti međusektorsku suradnju s dodatnim aktivnostima. Njima će prethoditi istraživanja radi prikupljanja informacija o potrebama i stanju u ovom području

2.5. Stanovanje, osnovne usluge i ekološka pravda

U području stanovanja tri najvažnija problema su loša infrastruktura, pristup komunalnim uslugama i segregacija. NP ističe da oko 30% kuća u kojima žive Romi nije sigurno za život. Uglavnom se nalaze u romskim naseljima gdje je većina kuća izgrađena bespravno. Romske obitelji često nemaju dovoljno prostora za život jer su kuće premale za velike obitelji. Razlika od regije do regije je ogromna. Na primjer, u sjevernoj Hrvatskoj više od 38% romskih naselja nema pristup vodi dok u drugim regijama pristup vodi uopće nije problem³⁰. U nekim naseljima problem je odvoz smeća, nedostatak infrastrukture i lokalnih sadržaja. Životni standard mjeren opremljenošću kućanstva pokazuje da mnogi Romi žive u siromaštvu.

NP prepoznaje sve te aspekte, ali iz naše perspektive ne nudi rješenja za najveći problem, a to je segregacija. Mnogi od gore navedenih izazova bili bi riješeni da Romi žive u integriranom okruženju s kvalitetnim uslugama i razvijenom infrastrukturom. Infrastruktura, pristup vodoopskrbi i lokalni sadržaji, sve bi se to riješilo, ali to je dugoročan proces koji nije na dnevnom redu Vlade. AP preporučuje četiri mjere u ovom području, a samo za dvije su u tijeku. Prvi je financijska pomoć Romima i opremanje kućanstva Romima. Obje ove mjere usmjerene su na suzbijanje siromaštva. Međutim, raspodjela sredstava ne uzima u obzir razlike u socijalnom statusu među romskim obiteljima te su sve obitelji primale ovu pomoć bez obzira na stvarni stupanj siromaštva. Iz prakse smo svjedočili da su pomoć za opremanje kućanstava dobivali vrlo bogati Romi. Ovakva raspodjela može izazvati negodovanje i još veću diskriminaciju prema Romima jer mnogi

---

²⁸ Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – zdravstvena zaštita I socijalna skrb; Goran Milas and Irena Martinović Klarić, stranica 42-43, dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dr u%CF%84tvo%20-%20zdravstvena%20za%C5%A1tita%20i%20socijalna%20skrb.pdf>

²⁹ Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – zdravstvena zaštita I socijalna skrb; Goran Milas and Irena Martinović Klarić, dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dr u%CF%84tvo%20-%20zdravstvena%20za%C5%A1tita%20i%20socijalna%20skrb.pdf>

³⁰ NP, stranica 30, dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Nacionalni%20plan%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202021-2027.pdf>

ne-Romi promatraju ovakvu praksu i vide je kao dokaz da su Romi dodatno potpomognuti i da imaju veća prava u Hrvatskoj od siromašnih ne-Roma.

Mnoga romska naselja prošla su kroz proces legalizacije uključujući izgradnju društvenih centara i igrališta. Iako su ove aktivnosti dobro prihvaćene među Romima, mnogi bi radije živjeli u mješovitom naselju nego u dobro izgrađenom, odvojenom naselju. Međutim, vlada zajedno s romskim političarima privilegira politike koje Rome zadržavaju u naseljima i osiguravaju im bolje okruženje unutar tih naselja, a ne ciljaju na desegregaciju. Po našem mišljenju, vladajuća se stranka nije pozabavila segregacijom jer je pogodna za sustav u kojem političari izvlače glasove iz romskih zajednica u zamjenu za pružanje različitih dobara i usluga. Stoga postoji mala motivacija za one na vlasti da se pozabave segregacijom. Romi bi trebali imati bolje uvjete stanovanja, bolje okruženje i društveni kontekst, ali te mjere bez plana desegregacije su u suprotnosti s inkluzijom Roma

2.6. Socijalna zaštita

Socijalna zaštita za Rome je ista kao i za ne-Rome, zakon vrijedi za sve na isti način. Problem se može naći u obrazovanju Roma jer u nekim slučajevima imaju problema s razumijevanjem procesa ostvarivanja prava na novčanu potporu. Socijalni radnici ponekad ne žele ili nemaju vremena objasniti koje socijalne naknade korisnici mogu ostvariti, no te se stvari često rješavaju raznim neformalnim dogovorima koji variraju od mjesta do mjesta³¹. Socijalni radnici su obvezni odlaziti na seminare koje organizira Ured pučke pravobraniteljice u svojim redovitim aktivnostima za suzbijanje diskriminacije.

NP nema nikakvih odredbi o socijalnoj zaštiti, ali u području stanovanja postoje mjere usmjerene na bolje životne uvjete za Rome. RKT osigurava dodatni novac za Rome pod određenim kriterijima, kao i mogućnost nabave kućanskih aparata, opreme i namještaja. U tom smislu, Romi u slaboj financijskoj situaciji imaju više mogućnosti za pristup potpori od siromašnih ne-Roma.

2.7. Socijalne usluge

Socijalne usluge nisu izričito obuhvaćene NP-om. Socijalni radnici često su vrlo uključeni u živote romskih obitelji. Socijalni radnici glavni problem vide u tome što radna snaga nije dobro raspoređena jer je posao podijeljen po zemljopisnim područjima što znači da jedan socijalni radnik koji pokriva područje u kojem se nalazi romsko naselje ima previše klijenata.³²

Stoga socijalni radnici ne mogu izdvojiti dovoljno vremena za svaku obitelj. Potrebno je promijeniti interne propise kako bi se ova situacija riješila. Odnos Roma i socijalnih radnika razlikuje se od slučaja do slučaja. Nema mjesta generalizaciji ponašanja i rada socijalnih radnika zaduženih za romske obitelji. Mogli bi se prikazati različiti scenariji o odnosu socijalnih radnika i romskih obitelji; no to su sve pojedinačni slučajevi. Cjelokupno područje socijalnih usluga i socijalne zaštite dio je interesa Roma, ali u isto vrijeme svi izazovi prepoznati u ovom području podliježu glavnom zakonodavstvu. Vidimo da je rad na ovom području u tijeku, ali izvan NP. U mnogim slučajevima Romi sudjeluju u ovim procesima i socijalni radnici sudjeluju u različitim radionicama, treninzima i drugim stvarima usmjerenim na Rome

2.8. Zaštita djece

Zaštita djece također nije posebno pokrivena NP-om. U ovom području također imamo problema s pristupom informacijama jer kada su u pitanju djeca zaštićena je nacionalnost

---

³¹ Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – Identitet, socijalna distanca i iskustvo diskriminacije; Nikola Rašić, Danijela Lucić, Branka Galić, Nenad Karajić, dostupno na: <https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20društvo-identitet,%20socijalna%20distanca%20i%20iskustvo%20diskriminacije.pdf>

³² Kordinator ovog izvješća je prikupio informacije kroz sastanke i radionice s socijalnim radnicima (nevezano za ovaj izvještaj), koji potvrđuju navedeno, a i osobe iz RCS koje su bile intervjuirane također su potvrdili informacije.

i zaštićeni su svi podaci, a nemamo izdvojene podatke za romsku djecu koja su posvojena ili se na laze pod državnom skrbi. Međutim, broj romske djece u sustavu socijalne skrbi temelji se na procjeni. Prema publikaciji "Uključivanje Roma u hrvatsko društvo – žene, mladi i djeca"³³ o tome gdje se odvođe romska djeca nakon što su odvedena iz obitelji te koliko je Roma upoznato sa slučajevima oduzimanja djece iz obitelji nisu službeni, a naše istraživanje pokazalo je da je značajan broj Roma udomljen u romskim udomiteljskim obiteljima, što nije rezultat spomenute publikacije. Na temelju informacija koje je na različitim radionicama sa socijalnim radnicima prikupio koordinator RCM-a, čini se da su romska djeca previše zastupljena u institucionalnoj skrbi. Prema državnoj politici, djeca se ne mogu oduzeti obitelji zbog ekonomskih razloga. Drugim riječima, obitelji u siromaštvu zaštićene su od gubitka djece isključivo zbog svoje ekonomske situacije. S druge strane, mladi Romi shvaćaju koliko različite okolnosti mogu utjecati na životni put i zdravstveno stanje djeteta³⁴. Neki mladi Romi su tvrdili da postoje opravdani slučajevi odvođenja djece u državne ustanove³⁵. No, birati između toksičnog okoliša i državne skrbi velika je dilema jer je državna skrb vrlo problematična. U procesu oduzimanja djece iz obitelji, vrlo često se Romi iz naselja bore da svako dijete ne bude oduzeto iz obitelji. U prošlom izvješću RCM-a pisali smo i o romskoj djeci koju posvajaju ne-romski roditelji i njihovim izazovima, no sve to nije dio NP-a. Kada govorimo o zaštiti djece od nasilja u obitelji ili dječjih brakova, ovo područje je nedovoljno istraženo, te se suočavamo s nedostatkom informacija. Čak i Romi iz civilnog sektora ne rade često na ovoj temi jer su mnoge od ovih stvari povezane s ponašanjem Roma koje je stavljeno u romsku tradiciju. Jedino što vidimo da postoji veliki broj romskih obitelji koje udomljuju djecu i taj broj je u stalnom porastu.

2.9. Promicanje (svijesti) o romskoj kulturi, umjetnosti i tradiciji

Što se tiče ovog dijela RCM-koalicija dijeli prilično pozitivno mišljenje. Romski saborski zastupnik i Kali Sara uspjeli su promovirati romske povijesno važne datume poput 8. travnja; 2. kolovoza; i 05. studenoga. Inicijativu promicanja i obilježavanja ovih datuma podržavaju lokalne, regionalne i nacionalne samouprave. U Uštici je izgrađen Romski memorijalni centar te je estetski uređeno romsko groblje. Kali Sara otvorila je prvu romsku knjižnicu i romski radio. Sve ove aktivnosti dio su OP i financira ih država kroz različite kanale. Čak su i manje organizacije imale neki proboj u ovom sektoru, na primjer RRC je glavni akter kada su u pitanju romski plesovi i vrlo često sudjeluje na glavnim događanjima u Hrvatskoj i izvan granica Hrvatske. I dalje postoje određeni izazovi u pogledu financiranja ovih aktivnosti.

ROM HR je dao prilično značajan doprinos u ovom sektoru jer su pobjeđivali na različitim natjecanjima sa svojim RoUm programom. Sve financijske inpute ovog programa dobivaju putem javnih natječaja, a osvojili su nagradu National Geographica "Žuti okvir" u kategoriji smanjenja nejednakosti. No, problem na ovom području je nedostatak dostupnih kanala financiranja razvoja umjetnosti i kulture. Romski kurikulum za nacionalne škole je razvijen, ali do sada ga je mali broj Roma koristio i tražio da ovaj kurikulum budi dio obrazovanja njihove djece. Koliko nam je poznato samo je jedna škola provodila nastavni plan i program za Rome. Redovni kurikulum trebao bi uključivati više tema vezanih uz Rome u Hrvatskoj jer mnogi nisu svjesni utjecaja Roma u hrvatskom društvu.

NP i AP bave se promicanjem romske umjetnosti, kulture i povijesti u okviru mjera horizontalnog cilja borbe protiv antiromskog rasizma i diskriminacije. Postoje aktivnosti u okviru NP s ciljem podizanja svijesti o romskoj kulturi, jeziku i povijesti, uključujući sjećanje na romske žrtve holokausta i postupke pomirenja, uključujući pružanje odgovarajuće obuke nastavnika i razvoj odgovarajućeg školskog programa. Takva svijest ključna je za smanjenje predrasuda i antiromskih raspoloženja, koji su važni uzroci diskriminacije. AP usmjeren je na osiguravanje financijskih sredstava za samo romske udruge i romska kulturno-umjetnička društva. Financijska sredstva se između ostalog

---

³³ Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/1096460>

³⁴ Podatci prikupljeni kroz fokus grupe s mladim Romima I intervjuima.

³⁵ Podatci prikupljeni kroz fokus grupe s mladim Romima I intervjuima.

mogu koristiti za kazalište, nabavu kostima, popravak ili kupnju instrumenata. Ovim fondom upravlja RKT, a financijski kapacitet fonda je 60.000 kn (cca 8.000 EUR), što je malo s obzirom da je cilj ove aktivnosti smanjenje diskriminacije.

Još jedan skup aktivnosti usmjerenih na romsku kulturu i povijest možemo pronaći pod horizontalnim ciljem poticanja sudjelovanja Roma kroz jačanje, suradnju i osnaživanje Roma u javnim institucijama:

- financiranje programa posvećenih izvornoj romskoj kulturi, jeziku, tradicijskim običajima i umjetničkom stvaralaštvu te prikupljanje i objavljivanje romske povijesne, književne i kulturne građe (na jezicima kojima se Romi služe u Republici Hrvatskoj i na hrvatskom jeziku) i programa za stvaranje pretpostavki za ostvarivanje kulturne autonomije nacionalnih manjina. Financijski podržan od strane Savjeta za nacionalne manjine.

3. OČEKIVANA UČINKOVITOST

3.1. Povezanost s domaćim i europskim politikama

Operativni program nacionalnih manjina za razdoblje 2021.-2024 (OP) preklapa se s NR. Za vrijeme stvaranja NP, postajala je inicijativa da se kopiraju sve aktivnosti iz dotičnog OP-a u NP. OP je značajan dokument jer obvezuje Vladu da razvije i provede NP i da unaprijedi rad Povjerenstva za praćenje i provedbu NP i AP. OP sadrži različite mjere i ciljeve na temelju kojih je razvijen NP.

NP je veoma dobro napisan pod vodstvom profesionalca iz RKT. Usklađen je s svim domaćim i europskim politikama i strategijama. Kroz naše istraživanje nismo našli ništa što je u proturječju s drugim politikama.

Sve domaće prepreke koje su kočile politiku ulaganja u poboljšanje uvjeta u romska naseljima su uklonjena. Npr. Prenesena su vlasništva nad česticama s države na županiju i općinu, s ciljem omogućavanja doprinosa lokalne odnosno regionalne vlasti, takve i slične stvari možemo pronaći u praksi. Međutim, takva ulaganja od strane Vlade usmjerena su u segregirana romska naselja, koja drže Rome izdvojene od većinskog naroda. Iako takva ulaganja u poboljšanje životnih uvjeta Roma trebaju prevladati kao prioriteta, na Europskoj razini nismo pronašli nikakve zabrane koje bi spriječili ulaganja u segregirana romska naselja

Ciljevi NP doprinose ostvarivanju dvama razvojna smjera Nacionalne razvojne strategije RH do 2030 godine: 1. Održiva ekonomija i društvo; 2. Osnaživanje otpornosti na krize. Od provedbenog razdoblja većina nacionalnih strateških dokumenata čiji ciljevi su direktno i/ili indirektno povezani s ciljevima NS koja je istekla 2020 godine, pažnja je posvećena usklađenju s OP i Nacionalnim planom za suzbijanje diskriminacije za razdoblje 2017-2022. Također pažnja je posvećena i usklađenosti s dokumentima koji su u nastanku poput Nacionalnog plana za zaštitu i promociju ljudskih prava i anti diskriminacije za razdoblje 2021-2027 i Nacionalnog plana za rodnu ravnopravnost za razdoblje od 2021-2027, a temeljem pretpostavke da će nacionalni dokumenti biti usklađeni s dokumentima Europske Unije, odnosno Akcijskim planom Europske unije protiv rasizma za period 2020-2025, Strategijom Europske unije za ravnopravnost spolova za razdoblje 2020-2025 i sigurno europskim stupom socijalne pravde.

3.2. Odgovornost za koordinaciju i praćenje NP i AP

Koordinacija NP i AP vođena je od strane RKT. RKT šalje izvještaje Europskoj komisiji. RKT prikuplja sve informacije od ministarstava i institucija, te održava kontakt s civilnim sektorom kako bi utvrdila probleme u provedbi. U mnogo slučajeva RKT je uključena u rješavanje takvih problema, ali nema nadležnost nad ministarstvima i institucijama koji učestalo imaju drugačije interese i prioritete od uključivanja Roma. Kako bi se premostio manjak međusektorske suradnje između RKT s jedne strane te ministarstava i institucija s druge strane, RKT izradila je internetski alat u kojem svi zainteresirani dionici mogu bi uključeni s ciljem dijeljenja informacija i izvještaja. Međutim, neka ministarstva i vladine institucije nisu redovito dijelili informacije u dotičnom alatu. Alat je izrađen prije nekoliko godina, ali se nije nikada u potpunosti zaživio. RKT izjavila je da se nada da će se taj alat koristiti od sljedeće godine, odnosno od 2023 godine.

Nedostatna međusektorska suradnja predstavlja problem, i jedan od ciljeva Povjerenstva za praćenje provedbe NP je osigurati suradnju i dijeljenje informacija među dionicima. Isto Povjerenstvo ima zadatak praćenja provedbe NP i AP. Ako će se alat za praćenje provedbe pravilno koristiti, zajedno s Povjerenstvom bi bilo dovoljno za praćenje provedbe. Koordinacija je izazov za RKT, a mi ne vidimo moguće rješenje za to. Mišljenja smo da Povjerenstvo neće biti dovoljno samo po sebi, a pogotovo ako donosioci odluka iz institucija i ministarstva nisu prisutni u Povjerenstvu, a romski članovi su vezani za Kali Saru koju ne smatramo nevladinom organizacijom.

3.3. Kvaliteta plana

Kvaliteta NP je veoma dobra iako su NP i AP bili usvojeni za vrijeme krize izazvane virusom Covid-19, a kreiranje plana je proteklo u on-line formatu što ne predstavlja najbolje okolnosti. NP prepoznaju većinu problema. Forma i sadržaj NP usklađeni su s Europskim i domaćim preporukama i zakonodavstvom. Uzete su u obzir rezultati svih aktivnosti koji su rađene prije stvaranja NP i AP, i takva praksa imala je snažan utjecaj na kvalitetu navedenih dokumenata. Podatci su preuzeti iz istraživanja baznih podataka. NP ne definira samo probleme već i pruža podatke koje predstavljaju početne točke. Mi, kao autori ovog dokumenta kao i neki ispitanici smatramo da su neki ciljevi preambiciozno postavljeni. Rokovi su jasno vidljivi kroz NP i AP. U AP je vidljivo da mnoge mjere nemaju pridružene aktivnosti. RKT vidi razlog tome u vremenu kreiranja dokumenta: sva ministarstva i vladine institucije su imale zatvoren budžet za 2022 godinu u vrijeme kreiranja dokumenta. Ostaje nam za vidjeti da li će to tako biti ili neće tako biti u Akcijskom planu za sljedeće razdoblje. AP pruža informaciju oko financiranja svake aktivnosti. Mnogi unutar RCS mišljenja su da NP neće promijeniti ništa na lokalnom nivou i da taj dokument nije toliko biran. Ali moramo biti svjesni da je RCS slab i da samo nekoliko individualaca razumiju procese i da je samo jedan od njih pročitao u cijelosti NP I AP:

3.4. Financiranje

U AP svaka aktivnost ima svoj budžet i izvor financiranja. Glavni problem je da kada se kreirao AP, da su budžeti ministarstva bili zatvoreni i da se financiranje aktivnosti nije moglo osigurati. Trenutni budžet NP je veći nego prijašnji NS-e. Međutim, ne postoji poseban budžet za NP i AP, već su sredstva alocirana u drugim budžetima iz različitih izvora. Jedna od inovacija je da NP sadrži sredstva fondova Europske unije iz Europskog socijalnog fonda u domeni zapošljavanja, zdravstvene zaštite i dva horizontalna područja siromaštva i anti diskriminacije. Iz prijašnjih izvještaja civilnog društva poznato je da Ministarstvo znanosti i obrazovanja i Hrvatski zavod za zapošljavanje imaju posebni budžet za Rome, te će ta praksa ostati nepromijenjena. Neka sredstva su osigurana temeljem OP-a³⁶. Budžet RKT financiran je domaćim i europskim izvorima.

3.5. Praćenje i evaluacija

RKT će izvještavati Koordinacijsko tijelo za strateško planiranje i sustava upravljanja razvojem Republike Hrvatske o provedbi, na godišnjoj razini i kroz Izvješće o provedbi operativnih dokumenata NP (Akcijski plan za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma 2021.-2022.; Akcijski plan za Provedba Nacionalnog plana za uključivanje Roma 2023.-2025.; Akcijski plan za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma 2026.-2027.). U 2021. godini proveden je interni postupak ex-ante evaluacije (od strane službenika koji su funkcionalno neovisni o službenicima koji su sudjelovali u izradi NP), pri čemu je postupak ex-ante evaluacije bio usmjeren na jedan dokument, treći nacrt prijedloga Nacionalnog plana za uključivanje Roma 2021 – 2027., bio je predmet evaluacije

U 2024 godini RKT planira replicirati studiju baznih podataka. Kako bi to napravili, izvorni upitnik za prikupljanje baznih podataka biti će minimalno prilagođen kako bi se osiguralo maksimalna mogućnost usporedbe s studijom koja će biti korištena za procjenu efikasnosti novog okvira Europske unije za ravnopravnost, koju će provesti Agencija Europske unije za temeljna prava kako bi se procijenila učinkovitost novog okvira Europske unije za jednakost, uključivanje i sudjelovanje Roma.

Postoji razvijen vremenski okvir koji se odnosi na cikluse evaluacije kao što je prikazano u nastavku. U 2025. godini planirana je srednjoročna evaluacija na razini EU. U 2027. godini planira se vanjska evaluacija NP i pratećih provedbenih dokumenata kako bi se procijenio

---

³⁶ OP dostupna na linku:

<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Operativni%20programi%20nacionalnih%20manjina%20za%20razdoblje%202021.-2024..pdf>

učinak provedbenih mjera na definirana područja intervencije. U 2028. godini planira se ex post evaluacija.

Osim navedenog, RKT dužna je podnijeti Europskoj komisiji izvješće o provedbi Okvira Europske unije u 2023., 2025., 2027. i 2029. godini, a planirano je i da provedbu Okvir EU bude praćena od strane organizacija civilnog društva 2022. i 2026., 2028. i 2030. godine..

Povjerenstvo za praćenje provedbe NP i AP je formirano pod RKT.

Kao što je gore spomenuto, OP dokument je ključan jer obvezuje Vladu da razvije i provede NP te također poboljša rad Povjerenstva za praćenje provedbe NP i AP. Također sadrži različite mjere i ciljeve na temelju kojih je razvijen NP i AP. Za aktivnosti praćenja i evaluacije izdvojeno je 2.000.000 HRK.

RMC-koalicija mišljenja je da su predviđene aktivnosti u ovom sektoru izvanredne, te jedina briga je što u djelu praćenja u evaluacije, trebala bi se osigurati uključenost većeg broja romskih nevladinih organizacija. NP i AP su dobro usklađeni u smislu mjerenja učinaka i praćenje provedbe kroz indikatore, bazičnih podataka i ishoda. NP pruža informaciju o specifičnim horizontalnim ciljevima (koje mi gledamo kao opće ciljeve):

- Borba protiv antiromskog rasizma i diskriminacije
- Smanjenje siromaštva i socijalne isključenosti Roma kako bi se smanjio socioekonomski jaz između Roma i većinskog stanovništva
- Poticati sudjelovanje Roma kroz osnaživanje, suradnju i povjerenje Roma u javne institucije.

NP također pruža informacije o specifičnim ciljevima u područjima obrazovanja, zapošljavanja, stanovanja i zdravstvene zaštite. Svaki od specifičnih ciljeva ima pokazatelje ishoda koji su u dobroj korelaciji sa specifičnim ciljevima (može se vidjeti upravljanje temeljeno na rezultatima, a iz perspektive RCM-koalicije to je mnogo bolje od upravljanja temeljenog na aktivnostima). Snaga NP vidi se u prikazu baznih podataka za svaki pokazatelj ishoda, koji se zatim mogu usporediti s ciljnim vrijednostima do kraja NP 2027 godine. Neki pokazatelji imaju ciljane vrijednosti koje treba postići tek do 2030 godine, a ne 2027., što bi moglo biti problematično jer bi se moglo koristiti kao izgovor za nepostizanje nekih postavljenih ciljeva do kraja trajanja NP. NP također pruža informacije o mjerama za svaki specifični cilj naveden u NP. Oni su opet u dobroj korelaciji sa specifičnim ciljevima i ispravno mjereni pokazateljima ishoda. NP pruža informacije o različitim aktivnostima koje bi se mogle poduzeti kako bi se postigle mjere. AP-NRSF nastavlja u dobrom smjeru i daje informacije o aktivnostima koje će se provoditi u okviru svake mjere. AP prikazuje detaljne podatke o svakoj aktivnosti: voditelje provedbe svake aktivnosti i partnere ili potencijalne partnere za provedbu, raspoloživa sredstva za svaku aktivnost i provedbu te pokazatelje učinkovitosti po godinama provedbe. Ti su pokazatelji temelje se na aktivnostima što je razumno jer mjere provedbu i učinkovitost aktivnosti. AP ne sadrži sve aktivnosti predviđene NP i nisu sve mjere obuhvaćene aktivnostima. To se može opravdati činjenicom da Akcijski planovi pokrivaju samo razdoblje od jedne ili dvije godine i da ne bi sve mjere trebale biti obuhvaćene Akcijskim planom jer je Akcijski plan kratkoročni dokument. No, kao što smo spomenuli gore u drugim odjeljcima, politička volja i pristup financiranju u konačnici će odlučiti o povećanju broja aktivnosti i ciljanih aktivnosti usmjerenih na Rome u akcijskim planovima za sljedeće razdoblje. Drugi je problem što su u nekim mjerama AP predviđene su samo aktivnosti koje ne ciljaju posebno Rome, samo takav pristup vjerojatno neće pomoći u postizanju ciljeva postavljenih u NP.

3.6. Procjena očekivanje efikasnosti i održivosti

RCM-koalicija dijeli mišljenje da su dokumenti dobro sastavljeni i mnogo veće kvalitete nego prethodna NS. Najveće poboljšanje je u sadržavanju jasnih ciljeva i jer je temeljena na podacima. Iako nije vjerojatno da će svi ciljevi biti dostignuti, također fali aktivno sudjelovanje dionika koji ne dolaze iz područja obrazovanja. Drugi izazov je manjak međusektorske suradnje i stvarne političke volje, što predstavlja prepreku u ostvarenju postavljenih ciljeva. Prema navedenom nije vjerojatno da će ovaj dokument dovesti do velikog napretka u uključivanju Roma, a pogotovo jer se dokumentima propustilo

postavljanje plana desegregacije romskih naselja što ima utjecaj na ostala područja. Zabrinjavajuće je i to što predviđene aktivnosti nisu dovoljne da bi nas dovele do ostvarenja ciljeva propisanih NP u sektoru diskriminacije prema Romima. Osim u području stanovanja i obrazovanja, NP je fokusiran na rješavanje romskih problema kroz opće politike, a trebali bi imati više ciljanih romskih aktivnosti za koje se moraju osigurati financijska sredstva kao što je to napravljeno u sektoru obrazovanja. U procesu praćenja i evaluacije trebalo bi uključiti više članova RCS koji nemaju političku pozadinu i koji nisu povezani s Kali Sarom. RKT uložila je vrijeme i volju i kreiranje NP, NP je kvalitetan dokument, ali njegova provedba će biti veoma izazovna i pitanje je da li će postavljeni ciljevi biti ostvareni.

4. USKLAĐENOST S STRATEŠKIM OKVIROM EUROPSKE UNIJE ZA ROME

4.1. Odražavanje različitosti među Romima

NP prepoznaju skupine poput mladih Roma, NEET grupe i žena, ali AP ne sadrži ciljane aktivnosti za žene u nekim područjima. RKT informirala nas je da će se to promijeniti u akcijskom planu za sljedeće razdoblje. Problem potječe iz činjenice da kada je AP bio usvojen, budžeti ministarstava i vladinih institucija bili su finalizirani i zaključani, a oni predstavljaju glavne izvore financiranja NP. Druga grupa prepoznata NP-on su romska djeca, ali u ovom slučaju, AP ne sadrži posebne ciljane aktivnosti za romsku djecu. Čini se da su romska djeca ciljana aktivnostima iz različitih sektora, ali nisu navedena kao primarni korisnici. Za druge grupe situacija je drugačija, npr. Romkinje su eksplicitno spomenute kao korisnice aktivnosti u sektoru zdravlja. NP ne zahtjeva da indikatori razdvajanje po spolu, a ciljevi se strogo razdvajaju prema spolu, ali u praksi, podatci se prikupljaju prema spolu u sektoru obrazovanja i zapošljavanja. Bazični podatci za NP su također bili prikupljeni temeljem spola, starosti, rezidencije i slično.

4.2. Kombiniranje općeg i ciljano romskog pristupa

NP sadrži i pristupa ostvarivanju ciljeva kroz ciljane romske i opće aktivnosti. RCM-koalicija, Ured pučke pravobraniteljice i RCS smatra da ciljano romski pristup je mnogo efikasniji radi političke i institucionalnog okruženja, te politika koje se provode. NP bi trebao ponuditi dodatne aktivnosti koje specijalno ciljaju Rome, kao što je to u području obrazovanja. NP romske probleme podvodi kroz aktivnosti koje su namijenjene svim građanima ili grupama građana u Hrvatskoj. Oslanjajući se samo na takav pristup u mnogim područjima, bez ciljano romskih aktivnosti je problematičan, te smatramo da će to dovesti do neučinkovitosti. Prethodno ne uvažava činjenicu da su Romi često u nepovoljnom položaju i da u praksi ne profitiraju od općih aktivnosti. S takvim pristupom Romi jednostavno zaostaju za većinskim stanovništvom. RCM-koalicija mišljenja je da najbolji ishodi uključivanja Roma su vidljivi u području obrazovanja, a da je tome razlog jer u području obrazovanja problemi su adresirani ciljano romskim aktivnostima. Hrvatski zavod za zapošljavanje (HZZ) imao je ciljano romske aktivnosti, ali tokom provođenja NS, taj dio se promijenio i problemi Roma su adresirani kroz opće politike HZZ-a, ali je i dalje nastavio imati poseban budžet za zapošljavanje Roma. NP predviđa rješavanje romski problema kroz opće i ciljano romske mjere, ali glavni problem je da u nekim područjima su predviđene samo opće mjere. Istraživanje Ureda pučke pravobraniteljice da većina ne romske populacije vjeruje da Romi žive od socijalnih mjere i da ne žele raditi. Međutim, činjenica je da većina Roma se suočava s problemom zapošljavanja. Pristup takvom problemu kroz opće aktivnosti uključivanjem Roma u te mjere, ali bez uzimanja u obzir njihovih specifičnih problema s kojim su suočeni, poput manjka obrazovanja, diskriminacije i loših životnih uvjeta.

4.3. Korištenje instrumenata uvedenih temeljem preporukom Vijeća Europe

NP je generalno usklađen s preporukama Vijeća Europe. RCM-koalicija ističe problem rezidencijalne segregacije, koji nije obuhvaćen AP, a prepoznat je NP. Imajući to na umu ne vidimo kako bi sva romska djeca imala isti pristup kvalitetnom obrazovanju. Rezidencijalna segregacija Roma je glavni uzrok segregacije u obrazovanja. Problem je u tome jer segregacija u obrazovanju doprinosi lošijoj kvaliteti obrazovanja u svim romskim razrednim odjelima. Postoje i neke druge sporedne stvari koje nisu preuzete NP-om sukladno preporukama Vijeća Europe.

RCM-koalicija željela bi istaknuti jedan specifičan izazov povezan s preporukama Vijeća Europe (poglavlje br. 15) u vezi s specifičnim potrebama specifičnih ranjivih grupa. NP spominje LGBTQ+ osobe samo dva puta u vezi aktivnosti koje se mogu provesti sukladnom mjerama u području zdravstvene zaštite i horizontalnog cilja suzbijanja anti romskog

rasizma i diskriminacije. Međutim, u AP ne predviđa aktivnosti koje se fokusiraju na tu grupu. Također, NP nema niti jednu aktivnost usmjerenu na Rome koji nisu pripadnici romske nacionalne manjine (RNM).

Povezano s preporukom Vijeća Europe (poglavlje br. 16) Hrvatska ne prepoznaje niti jednu podgrupu; prepoznaje Rome generalno kao nacionalnu manjinu. Ustav RH prepoznaje Hrvatsku kao zemlju Hrvata i dvadeset i dvije nacionalne manjine. Sukladno Ustavnom zakonu o pravima nacionalnih manjina prava su dana svim nacionalnim manjinama u vezi s jezikom, pismom, političkom participacijom itd. Naziv NP uključuje riječ „Romi“ ali u stvarnosti, samo pripadnici romske nacionalne manjine su obuhvaćeni aktivnostima i mjerama dotičnog dokumenta. Biti pripadnik romske nacionalni manjine i imati koristi od aktivnosti koji posebno ciljaju „Rome“, osoba mora posjedovati hrvatsko državljanstvo i mora službeno biti deklarirana kao Rom. Ako se osoba deklarira kao Egipćanin, Aškalija, Bajaš, Rudar ili slično., ili je deklariran kao Rom ali nema hrvatsko državljanstvo, u tim slučajevima neće moći koristiti niti jednu aktivnost odnosno mjeru propisanu AP. Ljudi koji su živjeli u RH dugo vremena, i koji su se deklarirali kao Romi, ili nisu dobili državljanstvo RH, neće moći koristiti aktivnosti i mjere koji ciljaju Rome, jer ih se ne smatra pripadnicima RNM. Osim toga oni se službeno niti se ne mogu deklarirati kao Romi jer nisu građani RH. Druga grupa koja se suočava s takvim problemom su Romi koji su izgubili svoj identitet, pripadnici grupacija Roma koji žive oko gradova Delnice i Gline. Oni se ne deklariraju kao Romi, iako ih društvo smatra odnosno percipira kao Rome. Npr. Škole u ovim gradovima ne mogu provesti programe za Rome, kako oni nisu službeno pripadnici romske nacionalne manjine. Za pozive koje ciljaju Rome, aplikacijom je zahtijevano podnošenje osobne iskaznice, ili domovnice kako bi se potvrdilo hrvatsko državljanstvo i potvrda iz popisa birača kao bi se dokazalo da je osoba deklarirana kao Rom. Alternativno dokazati da ste Rom možete i rodnim listom u kojem mora biti upisano da ste Rom (taj podatak mora navesti roditelji prilikom rođenja djeteta). RCM-koalicija razumije potrebe da Romi budu službeno deklarirani kao Romi kako bi se ostvarila specifična prava i ostvarila prava političkog sudjelovanja za cijelu grupu, ali to nije u skladu s preporukama Vijeća Europe.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

NP je dokument dobre kvalitete koji je uglavnom usklađen s politikama, zakonima i preporukama na nacionalnoj razini i razini EU. U razvojnom procesu dokumenta, pozvani na sudjelovanje su mnogi glavni dionici, međutim nisu svi dionici aktivno sudjelovali. NP je temeljen na bazičnim podacima, a ciljevi se jasno i ambiciozno postavljene. U nekim područjima, ostvarenje ciljeva se temelji samo na općem pristupu i općim aktivnostima, i postoji mogućnost da neki ciljevi neće biti ostvareni do 2027 godine. NP prepoznaje rezidencionalnu (prostornu) segregaciju, ali AP ne propisuje aktivnosti koje bi trebale riješiti taj problem. U nekim drugim područjima (npr. Područje obrazovanja – fokus na Romkinje), prepoznajemo istu praksu. Razlog tome je vrijeme usvajanja NP i AP koje nije dopuštalo financiranje aktivnosti iz budžeta vladinih institucija i Ministarstava, jer su budžeti bili zatvoreni. Budžet NP je veći nego prijašnji koji se odnosio na NS, jer uključuje domaće i strane izvore financiranja. Područje obrazovanja je najbolje pokriveno i radi toga je najveći pomak očekivan upravo u tom području. U zadnjih par godina ulagalo se u romska naselja, i radi toga poboljšanje životnog okruženja je vidljivo,. Postoji manjak međusektorske suradnje. RMC-koalicija mišljenja je da neke aktivnosti će doprinijeti ostvarenju ciljeva u više područja, ali ovakva stvar nije prepoznata od strane NP.

Preporuke državnim tijelima

1. Aktivnosti koje ciljaju isključivo Roma trebale bi biti provedene u svakom području, barem jedna takva aktivnos, ali poželjno bi bilo više takvih aktivnosti, trebale bi biti u Akcijskom planu za sljedeće razdoblje.
2. Adresirati dilemu između pristupa problemu kroz opće kativnosti odnosno kroz ciljano romske aktivnosti.
3. NP treba se baviti potrebama romske djece u sustavu socijalne zaštite i u udomiteljskim obiteljima te potrebama obitelji koje su posvojile romsku djecu, a posebice u slučajevim posvojenja od strane neromskih obitelji.
4. MZO treba provesti istraživanje o obrazovnim ishodima romske djece koja su pohađala segregirano obrazovanje u usporedbi s onom djece koja su pohađala nesegregirano obrazovanje kako bi se dobili podaci o kvaliteti obrazovanja u segregiranom obrazovnom okruženju
5. Kako bi se romskim i neromskim obiteljima u socijalnoj skrbi posvetila jednaka pozornost, raspodjela poslova među socijalnim radnicima trebala bi se temeljiti na broju korisnika, a ne na geografskom području. Razlog tome je što socijalni radnici koji pokrivaju romska naselja imaju više korisnika nego oni koji pod svojim geografskom području nemaju romska naselja, zbog čega kvaliteta pomoći koja se pruža nije ista.

Preporuke Europskim institucijama

6. Europske institucije trebaju otvoriti kanale komunikacije i koristiti već postojeće alate kako bi natjerale hrvatsku Vladu da se pozabavi rezidencijalnom segregacijom i segregacijom u obrazovanju.
7. Europske institucije moraju provjeriti i razumjeti razliku između Roma kao krovnog pojma za razne etničke identitete i onih koji su službeno priznati kao romska nacionalna manjina u Hrvatskoj, te odlučiti je li ciljna skupina NP-om i AP-om mora biti više uključiva.
8. Pomnije nadgledanje praćenja i evaluacije provedbe NP i AP

Preporuke civilnom društvu

9. Civilno društvo treba biti aktivnije i otvoriti kanale prema RKT u pogledu svojih potreba, poput specifičnih oblika obrazovanja.

10. Civilno društvo i Kali Sara moraju započeti proces pregovora s Vladom kako bi se definirala pozicija Kali Sare, jer krovna udruga nije ista kao druge udruge i ne treba je smatrati dijelom nevladinog sektora.

Preporuke drugim dionicima

11. Ministarstva i vladine institucije trebaju uložiti više napora i planirati više aktivnosti usmjerenih samo ili direktno na Rome (ova preporuka se ne odnosi na MZO) kako bi se osiguralo da će ciljevi definirani u NP u područjima zdravstva, socijalne zaštite, zapošljavanja itd. biti ostvareni.
12. Lokalne i regionalne vlasti moraju izraditi lokalne/regionalne akcijske planove za provedbu NP, ali prije izrade tih akcijskih planova moraju se usredotočiti na specifične izazove Roma u svojim lokalitetima i regijama te trebaju izraditi akcijske planove na temelju podataka, jasno definiranih ciljeva i osiguranog financiranja, kao što je formiran AP.

REFERENCE

Lista intervjuja

- Intervju s predstavnikom Međimurske županije – on-line – 18.07.2022., predstavnik je sudjelovao u radnoj skupini za izradu NP i AP ispred Zajednice hrvatskih županija
- MZO – upitnik, odgovori primljeni e-mailom.
- Intervju s Uredom pučke pravobraniteljice – on-line – 15.07.2022., dva predstavnika
- Intervju s CMS-om – on-line – 15.07.2022., jedan predstavnik
- Intervju s RKT – on-line – 19.07.2022., dva predstavnika (dodatna pitanja i odgovori poslani/primljeni e-mailom)

Fokusirane grupe:

- Međimurska županija, općina Orehovica, 20.04.2022 šestero mladih Roma, istoga dana održana je još jedna fokus grupa s romskom djecom (polaznici 8 razreda osnovne škole) iz općine Mala Subotica – osmero djece.
- Zagreb, 27.04.2022., romski aktivisti i mladi Romi - 6 sudionika
- On-line 15.07.2022., 3 udruge – Bolja Budućnost (Grad Rijeka), Romski resursni centar (Općina Darda), Romorčić (Rijeka) i dvije romske aktivistice iz Međimurja

Intervjui s predstavnicima ostalih romskih udruga:

- Bolja budućnost – Udruga Romkinja (Zagreb)
- Romski San (Grad Zagreb)
- Romsko Srce (Općina Jagodnjak)
- Perspektiva (Grad Zagreb)

Obavljeni intervjui s članovima Vijeća romske nacionalne manjine i romskim aktivistima:

- Član Vijeća romske nacionalne manjine – Grad Vodnjan
- Članovi Vijeća romske nacionalne manjine - Grad Slavonski Brod i Brodsko posavska županija
- Članovi vijeća romske nacionalne manjine – Grad Zagreb
- Jedna romska aktivistica iz Međimurske županije

Imajte na umu da su neki ispitani članovi RCS-a također dio Romskih vijeća i općinskih vijeća, te da smo s ključnim osobama iz RCS-a imali otvorene kanale komunikacije pa su neke osobe kontaktirane više puta telefonom ili osobno.

Ključni dokumenti, izvještaji i izvori informacija

Akcijski plan za razdoblje 2021-2022, za provedbu Nacionalnog plana za uključivanje Roma za razdoblje od 2021 do 2027 godine, 2021:

<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Akcijski%20plan%20za%20provedbu%20NPUR-a%20za%202021.%20i%202022..pdf>

AP, 2021: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/NPUR%202021-2027/Nacionalni%20plan%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202021-2027.pdf>

Europski okvir za jednakost, uključivanje i sudjelovanje Roma, listopad 2020: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:9a007e7e-08ad-11eb-a511-01aa75ed71a1.0021.02/DOC_1&format=PDF

Evaluacija NS, 2015: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Evaluacija%20Nacionalne%20strategije%20za%20ukljucivanje%20Roma%20u%20RH.pdf>

Izvještaj ureda pučke pravobraniteljice za 2021 godinu, ožujak, 2022: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2021-godinu/?wpdmdl=13454&refresh=62fa4f9e189061660571550>

NS, studeni 2012: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf>

OP, prosinac 2020: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Operativni%20programi%20nacionalnih%20manjina%20za%20razdoblje%202021.-2024..pdf>

Preporuke vijeća Europske unije, ožujak 2021: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021H0319(01)&from=EN)

Uključivanje Roma u hrvatskog društvo – identitet, socijalna distanca i iskustvo diskriminacije, 2020: <https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20društvo-identitet,%20socijalna%20distanca%20i%20iskustvo%20diskriminacije.pdf>

Uključivanje Roma u hrvatskog društvo – istraživanje baznih podataka, 2018: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20istra%C5%BEivanje%20baznih%20podataka.pdf>

Uključivanje Roma u hrvatskog društvo – stanovanje i zaštita okoliša, 2020: <https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20prostorno%20ure%C4%91enje,%20stanovanje%20i%20za%C5%A1tita%20okoli%C5%A1a.pdf>

Uključivanje Roma u hrvatskog društvo – zapošljavanje i obrazovanje, 2020: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages//arhiva//Ukljucivanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20društvo%20obrazovanje%20i%20zaposljavanje.pdf>

Uključivanje Roma u hrvatskog društvo – zdravstvena i socijalna zaštita, 2020: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20zdravstvena%20za%C5%A1tita%20i%20socijalna%20skrb.pdf>

Uključivanje Roma u hrvatskog društvo – žene, mladi i djeca, 2020: <https://ukljucivanje-roma.com/assets/other/Uklju%C4%8Divanje%20Roma%20u%20hrvatsko%20dru%C5%A1tvo%20-%20%C5%BEene,%20mladi%20i%20djeca.pdf>

Web stranica CMS-a: <https://www.cms.hr/>

Web stranica RKT: <https://ljudskaprava.gov.hr/>

ANEKS: LISTA PROBLEMA I STANJA

Borba protiv anticiganizma i diskriminacije

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Anticiganizam nije prepoznat kao poseban problem u okvirima nacionalne politike	značajan problem,	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	prisutne ali nedovoljne,	Prikladni, ali s prostornom za poboljšanje
Predrasude prema Romima	kritični problem	shvaćen s ograničenjima,	Prikladne, ali s prostornom za poboljšanje	Prikladni, ali s prostornom za poboljšanje
Zločini iz mržnje nad Romima	manji problem,	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	prisutne ali nedovoljne,	Prikladni, ali s prostornom za poboljšanje
Govor mržnje prema i protiv Roma (on-line i off-line)	značajan problem,	dovoljno identificiran i analiziran	Prikladne, ali s prostornom za poboljšanje	Prikladni, ali s prostornom za poboljšanje
Slaba učinkovitost zaštite od diskriminacije	značajan problem,	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	prikladne	Prikladni, ali s prostornom za poboljšanje
Segregacija u obrazovanju, stanovanju ili pružanju javnih usluga	kritični problemi	dovoljno identificiran i analiziran	Prikladne, ali s prostornom za poboljšanje	relevantni ciljevi dobro definirani
Prisilna iseljenja i rušenja koja dovode do beskućništva, neadekvatnog stanovanja i socijalne isključenosti	manji problemi,	shvaćen s ograničenjima,	prisutan ali nedovoljan,	odsutni,
Apatridnost, nedostaju osobni dokumenti	manji problemi,	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	Prikladne, ali s prostornom za poboljšanje	odsutni,
Loše ponašanje i diskriminirajuće ponašanje policije (nedovoljna policija/nedovoljna policija)	značajan problem,	shvaćen s ograničenjima,	prisutan ali nedovoljan,	neki ciljevi, ali nisu relevantni,
Prepreke de facto ostvarivanju prava EU-a na slobodno kretanje	nebitno,	nebitno,	odsutan,	odsutni,

Obrazovanje

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Nedostatak dostupnih i pristupačnih usluga predškolskog odgoja i obrazovanja za Rome	manji problemi,	nebitno,	odsutan,	odsutni,

Niža kvaliteta usluga predškolskog odgoja i obrazovanja za Rome	značajan problem	nebitno,	odsutan,	odsutni,
Visoka stopa napuštanja škole prije završetka osnovnog obrazovanja	manji problemi,	shvaćen s ograničenjima,	prisutan ali nedovoljan,	odsutni,
Rano napuštanje srednjeg obrazovanja	značajan problem	dovoljno identificiran i analiziran	prikladne	relevantni ciljevi dobro definirani
Srednje obrazovanje/strukovno osposobljavanje nepovezano s potrebama tržišta rada	nebitno,	nebitno,	prisutne ali nedovoljne,	neki ciljevi, ali nisu relevantni,
Izmještanje romskih učenika u posebno obrazovanje	značajan problem,	dovoljno identificiran i analiziran	prisutne ali nedovoljne,	odsutni,
Obrazovna segregacija romskih učenika	kritični problem	dovoljno identificiran i analiziran	Prikladne, ali s prostornom za poboljšanje	relevantni ciljevi dobro definirani
Povećana selektivnost obrazovnog sustava što rezultira koncentracijom učenika Roma ili drugih učenika u nepovoljnom položaju u obrazovnim ustanovama niže kvalitete	nebitno,	nebitno,	odsutne,	odsutni,
Ograničen pristup obrazovanju druge prilike, obrazovanju odraslih i cjeloživotnom učenju	značajni problemi,	dovoljno identificiran i analiziran	prikladne	relevantni ciljevi dobro definirani
Ograničen pristup i podrška za online učenje i učenje na daljinu ako se ustanove za obrazovanje i osposobljavanje zatvore, kao što se dogodilo tijekom pandemije koronavirusa	manji problemi,	nebitno,	odsutne,	odsutni,
Niska razina digitalnih vještina i kompetencija te ograničene mogućnosti za njihov razvoj među učenicima	manji problemi,	nebitno,	odsutne,	odsutni,
Niska razina digitalnih vještina i kompetencija te ograničene mogućnosti za njihov razvoj kod odraslih	manji problemi,	nebitno,	odsutne,	odsutni,

Zapošljavanje

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Slab pristup ili niska učinkovitost javnih službi za zapošljavanje	nebitan,	nebitno,	odsutne,	odsutni,
Mladi koji nisu zaposleni, nisu u obrazovanju ili obuci (NEET).	kritičan problem	dovoljno identificiran i analiziran	prikladne	relevantni ciljevi dobro definirani
Slab pristup (ponovnoj) obuci, cjeloživotnom učenju i razvoju vještina	značajan problem	dovoljno identificiran i analiziran	prikladne	relevantni ciljevi dobro definirani
Diskriminacija na tržištu rada od strane poslodavaca	kritičan problem	shvaćen s ograničenjima,	prisutan ali nedovoljan,	odsutni,
Rizik za Romkinje i djevojke iz ugroženih područja od trgovine ljudima i prisilne prostitucije	nebitan,	nebitno,	odsutne,	odsutni,
Primarne prilike na tržištu rada zamijenjene javnim radom	manji problem	nebitno,	odsutne	odsutni,
Prepreke i destimulansi za zapošljavanje (kao što su zaduženost, niski prihodi od rada u usporedbi s društvenim prihodima)	manji problem	nebitno,	odsutne	odsutni,
Nedostatak mjera aktivacije, potpora zapošljavanju	nebitan,	nebitno,	odsutne	odsutni,

Zdravstvena zaštita

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Isključenje iz pokrića javnog zdravstvenog osiguranja (uključujući osobe bez državljanstva, državljane trećih zemalja ili EU-mobile)	manji problemi	dovoljno identificiran i analiziran	odsutne	odsutni,
Slaba ponuda/dostupnost zdravstvenih usluga (uključujući nedostatak sredstava za pokrivanje zdravstvenih troškova iz vlastitog džepa)	nebitan,	nebitno,	odsutne	odsutni,

Ograničen pristup hitnoj pomoći	manji problem	nebitno,	odsutne	odsutni,
Ograničen pristup primarnoj zaštiti	nebitan,	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutne	odsutni,
Ograničen pristup prenatalnoj i postnatalnoj skrbi	nebitan,	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutne	odsutni,
Ograničen pristup zdravstvenim informacijama	manji problem	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutne	odsutni,
Slab pristup preventivnoj skrbi (cijepljenje, pregledi, podizanje svijesti o zdravim stilovima života)	nebitan,	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutne	odsutni,
Loš pristup uslugama seksualnog/reproduktivnog zdravlja i planiranja obitelji	nebitan,	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutne	odsutni,
Specifične prepreke boljoj zdravstvenoj zaštiti ranjivih skupina poput starijih Roma, Roma s invaliditetom, LGBTI i dr.	nebitan,	nebitno,	odsutne	odsutni,
Diskriminacija/anticiganiizam u zdravstvu (npr. odvojene usluge, prisilna sterilizacija)	nebitan,	nebitno,	odsutne	odsutni,
Neprepoznate povijesne nepravde, poput prisilne sterilizacije	nebitan,	nebitno,	odsutne	odsutni,
Nejednakosti u mjerama za suzbijanje i sprječavanje mogućih izbijanja bolesti u marginaliziranim ili udaljenim mjestima	nebitan,	nebitno,	odsutne	odsutni,

Stanovanje, osnovne usluge i okolišna pravda

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Loša fizička sigurnost stanovanja (razrušene ili sirotinjske četvrti)	kritičan problem	dovoljno identificiran i analiziran	prisutne ali nedovoljne,	Prikladni, ali s prostornom za poboljšanje
Nedostatak pristupa pitkoj vodi	značajan problem	dovoljno identificiran i analiziran	prisutne ali nedovoljne	Prikladni, ali s prostornom za poboljšanje
Nedostatak pristupa sanitarnim čvorovima	značajan problem	dovoljno identificiran i analiziran	prisutne ali nedovoljne	Prikladni, ali s prostornom za poboljšanje

Nedostatak pristupa električnoj energiji	nebitan,	nebitno,	odsutne,	odsutni,
Ograničeno ili odsutno javno prikupljanje otpada	značajan problem	nebitno,	odsutne	odsutni,
Ograničena sposobnost grijanja (obitelji ne mogu zagrijati sve prostorije/svako vrijeme kada je to potrebno) ili kruti otpad koji se koristi za grijanje	manji problem	nebitno,	odsutne	odsutni,
Nedostatak sigurnosti posjeda (pravni naslovi nisu jasni i sigurni)	nebitan,	nebitno,	odsutne	odsutni,
Nedostatak ili ograničen pristup socijalnom stanovanju	značajan problem	shvaćen s ograničenjima,	prisutne ali nedovoljne	odsutni,
Prenapučenost (dostupan prostor/soba za obitelji)	kritičan problem	dovoljno identificiran i analiziran	Prikladne, ali s prostornom za poboljšanje	odsutni,
Stambena zaduženost na razinama koje mogu uzrokovati deložaciju	manji problem	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	prisutne ali nedovoljne	odsutni,
Stanovanje u segregiranim naseljima/naseljima	kritičan problem	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutne,	odsutni,
Stanovanje u neformalnim ili ilegalnim naseljima/čtvrtima	kritičan problem	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutne,	odsutni,
Izloženost opasnim čimbenicima (život u područjima sklona prirodnim katastrofama ili ekološki opasnim područjima)	nebitan,	odsutan,	odsutne,	odsutni,
Ograničen ili nedostatak pristupa javnom prijevozu	manji problem	shvaćen s ograničenjima,	odsutne,	odsutni,
Ograničen pristup internetu ili nedostatak pristupa internetu (npr. javne pristupne točke internetu u siromašnim područjima, područja koja nisu pokrivena širokopoljnim internetom)	nebitan,	odsutan,	odsutne,	odsutni,
Ograničen ili nedostatak pristupa zelenim površinama	nebitan,,	odsutan,	odsutan,	odsutan,
Romi isključeni iz ekološke demokracije	nebitan,	odsutan,	odsutan,	odsutan,

Socijalna zaštita

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Visoka stopa rizika od siromaštva te materijalna i socijalna uskraćenost	kritičan problem	dovoljno identificiran i analiziran	prikladan, ali s prostorom za poboljšanje,	relevantni ciljevi dobro definirani
Programi potpore dohotku ne jamče prihvatljivu razinu minimalnog dohotka za svako kućanstvo	kritičan problem	shvaćen s ograničenjima,	prisutan ali nedovoljan,	prikladan, ali s prostorom za poboljšanje,
Ograničen pristup programima dohodovne potpore (niska svijest, prepreka administrativnih opterećenja, stigma)	nebitan,	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Neučinkovita pravila o ispunjavanju uvjeta (dobro osmišljena provjera imovinskog stanja osigurava da je oni kojima je potrebna podrška mogu dobiti; uvjeti traženja posla osiguravaju motivaciju za povratak na posao)	nebitan,	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Niska fleksibilnost programa dohodovne potpore za rješavanje promjenjivih uvjeta kućanstva	nebitan,	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Diskriminacija od strane agencija koje upravljaju programima potpore dohotku	manji problem	dovoljno identificiran i analiziran	prikladan, ali s prostorom za poboljšanje	prikladan, ali s prostorom za poboljšanje
Rizik da općine zlorabe dohodovnu potporu za kupnju glasova	značajan problem	nebitno,	odsutan,	odsutan,

Social services

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Ograničena kvaliteta, kapacitet i sveobuhvatnost pomoći koju pružaju socijalne službe	značajan problem	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutan,	odsutan,
Ograničen pristup socijalnim uslugama: niska svijest o njima, slaba dostupnost (npr. zbog troškova putovanja) ili ograničena dostupnost	manji problem	nebitno,	prisutan ali nedovoljan,	odsutan,
Pružatelji usluga ne dolaze aktivno do onih kojima je to potrebno	manji problem	nebitno,	prisutan ali nedovoljan,	odsutan,

Ograničena sposobnost socijalnih službi da učinkovito surađuju s drugim agencijama (npr. javnom službom za zapošljavanje) kako bi pomogle klijentima	manji problem	nebitno,	prisutan ali nedovoljan,	odsutan,
Diskriminacija od strane pružatelja socijalnih usluga	manji problem	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	prisutan ali nedovoljan,	odsutan,

Zaštita djece

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Zaštita djece nije razmatrana u NP	manji problem	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	odsutan,	odsutan,
Specifična ranjivost romske djece kao žrtava nasilja nije uzeta u obzir	manji problem	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Odvojene ili diskriminirajuće usluge zaštite djece koje se pružaju Romima	nebitan,	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Aktivnosti usmjerene na jačanje roditeljske odgovornosti i vještina koje nisu dostupne ili ne dopiru do romskih roditelja	nebitan,	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Ilegalne prakse dječjeg rada	manji problem	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Širok i diskriminirajući smještaj romske djece u ustanove za ranu skrb	manji problem	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Postojanost institucija velikih razmjera umjesto aranžmana obiteljskog tipa	nebitan,	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Rani brakovi	značajan problem	shvaćen s ograničenjima,	odsutan,	odsutan,
Prepreke za registraciju djece; apatridnost	nebitan,	nebitno,	odsutan,	odsutan,
Pristrano postupanje snaga sigurnosti i zakona prema mladim Romima	manji problem	spomenut, ali nedovoljno analiziran,	prisutan ali nedovoljan,	prikladan, ali s prostorom za poboljšanje,

Promocija (podizanje svijesti) romske umjetnosti, kulture i povijesti

Problemi i stanja	Značaj:	Identificirano strategijom:	Obuhvaćeno mjerama:	Definirani ciljevi:
Slaba ili manjkava svijest opće populacije o doprinosu romske umjetnosti i kulture nacionalnoj i europskoj baštini	značajan problem	shvaćen s ograničenjima,	prikladan, ali s prostorom za poboljšanje,	prikladan, ali s prostorom za poboljšanje,
Isključivanje romskih zajednica iz nacionalnih kulturnih narativa	značajan problem	spomenuto, ali nedovoljno analizirano,	prisutan ali nedovoljan,	neki ciljevi, ali nisu relevantni,
Romska povijest i kultura nisu uključene u školske programe i udžbenike ni za romske ni za neromske učenike	značajan problem	spomenuto, ali nedovoljno analizirano,	prisutan ali nedovoljan,	neki ciljevi, ali nisu relevantni,
Nedostatak uključivanja romskog jezika u škole i razvoj potrebnih obrazovnih materijala i resursa za očuvanje i podučavanje romskog jezika	nebitan,	dovoljno identificiran i analiziran	prikladno	neki ciljevi, ali nisu relevantni,
Nedostatak memorijalizacije romske povijesti kroz uspostavljanje spomenika, komemorativne aktivnosti i institucionaliziranje datuma relevantnih za romsku povijest	nebitan,	nebitno,	prisutan ali nedovoljan,	neki ciljevi, ali nisu relevantni,

